

הישיבה המאה-ותשעים-ושמונה של הכנסת השישית

יום רביעי, י"א תמוז תשכ"ז (19 יולי 1967)

ירושלים, הכנסת, שעה 12.30

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר י. נבון:

הוגי מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. תחילה נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת. סגן מוזכר הכנסת ח. ליאור: ברשות היושב-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונח

ב. סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו

תשובת השר

היו"ר י. נבון:

המקומות ב-180 מיליון לירות בלבד, כלומר ב-34%, ואילו הממשלה משתתפת בהחזקת החינוך והתרבות ברשויות המקומיות ב-314 מיליון לירות או 66%. אני מבקש מחברי הכנסת בן-פורת לרשום לפניו את המספרים הללו.

מרדכי בן-פורת (רפ"י):

המספרים שהזכרתי לקוחים מן הנתונים של מרכז השלטון המקומי. אבדוק אותם לאור המספרים שהביא השר.

שר החינוך והתרבות ז. ארן:

לגבי סוגיית המורים — אתמצא את הדברים כדלקמן: אנו מעריכים כי לקראת שנת הלימודים תשכ"ח נהיה זקוקים ל-2,500 מורים חדשים. אנו מקווים כי רובם ככולם יהיו מורים מוסמכים; השנה מסיימים את מוסדות ההכשרה למורים וגננות למעלה מ-3,000 תלמידים.

2,500 המורים החדשים, הדרושים לנו לקראת שנת תשכ"ח, דרושים לנו לא בגלל הגדלת היקף החינוך היסודי; כי בחינוך היסודי, זו השנה הראשונה שפחת מספר התלמידים — בחינוך היהודי הוא פחת ב-3,000 תלמידים. המורים החדשים דרושים לנו לרגל החזיון שבכל שנה נושרים מבין עובדי ההוראה, מסיבות שונות, קרוב ל-3,000 מורים.

מורים בלתי-מוסמכים. — מספר עובדי ההוראה הבלתי-מוסמכים בחינוך היסודי הסתכם השנה ב-3,500 עובדים או 20% מכלל עובדי ההוראה. בין הבלתי-מוסמכים הללו, 1,500 הם חסרי כל תקווה להיות מורים, בשל נסיבות העבר הם המשיכו את עבודתם בהוראה וקיבלו קביעות. החלפתם במורים מוסמכים היא בעיה כבדה ונושא למאמץ משותף של משרד החינוך, מרכז המורים וקרוב לוודאי גם של משרדים ממשלתיים אחרים, כדי לפתור בעיית התעסוקה של המורים האלה. בעיית זו נטפל במרוצת הזמן.

בהערות אלה השיבתי לחברי הכנסת בן-פורת, שבצדק הצביע על בעיה זו כעל בעיה חמורה. אנו יודעים זאת. בינתיים עסק משרד החינוך שנה שנה בהרחבת היקף ההכשרה של המורים המוסמכים ואספקתם לבתי-הספר למען העמד סדר בפני קבלת מורים בלתי-מוסמכים חדשים. מתוך המורים הבלתי-מוסמכים עולים למעמד של מוסמכות כחמש מאות איש שנה שנה, למען המרץ את

הכנסת תעבור לסעיף ב' בסדר-היום: סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו — תשובה. רשות הדיבור לשר החינוך והתרבות.

שר החינוך והתרבות ז. ארן:

כבוד היושב-ראש, חברי כנסת נכבדים. את דברי התשובה שלי אחלק לשני חלקים: בחלק הראשון — תשובות עובדתיות רק לכמה שאלות שהוצגו. כאשר לגבי שאלות אחרות — מצויות התשובות בהצאתי, בנספחים להצאתי ובסקירה מטעם משרד החינוך והתרבות שהונחה על שולחן של חברי הכנסת; את החלק השני אקדיש להערות כלליות.

חבר הכנסת רימלט דיבר על "סינות שמרניות במשרד החינוך". בקשר לכך רצוני להגיד: לפי הכרתי זקוק משרד החינוך מכבר לריאורגניזציה יסודית. פנינו בנדון לוועדה הבין-משרדית לייעול. ביקשנו מומחה שסיקור ויחקור את המבנה הקיים ויציע הצעות. המומחה הופיע רק פעם אחת. הרציתי לפניו את בעיות מבנה משרד החינוך. מאז לא ראיתיו. אני מניח שבקרוב נטפל שוב בעניין המבנה של משרד החינוך והתרבות, אם באמצעות הוועדה הבין-משרדית לייעול ואם בדרך אחרת.

אין נכונים המספרים שהביא חבר הכנסת בן-פורת בדבר חלקו של משרד החינוך והתרבות בהוצאות החינוך והתרבות של הרשויות המקומיות. הוא אמר כי רק 10% מהוצאות הרשויות המקומיות לחינוך ולתרבות הם תרומות של משרד החינוך. מספרים מעודכנים שבידי מראים תמונה אחרת לגמרי. בשנת 1965/66 הוציאו הרשויות המקומיות לחינוך ולתרבות בסך הכל 200 מיליון לירות. מזה השתתפה הממשלה במישרים בסכום של 34 מיליון לירות, שהם 17%. אבל זהו רק חלק מהשתתפותו של משרד החינוך והתרבות — ההקצבה הישירה של הממשלה, מלבד ההקצבה הישירה משותף משרד החינוך והתרבות בתשלום בעד שכר הגננות, שכר המורים, שכר לימוד מודרג, ועוד, ואלה בלבד מסתכמים בסכום נוסף של 280 מיליון לירות לשנה בתקציבי הרשויות המקומיות — בנוסף על ההקצבה הישירה של 34 מיליון לירות שציינתי לעיל. אם סך כל ההוצאות והישרות לחינוך ולתרבות באותה שנה, של משרד החינוך והתרבות ושל הרשויות המקומיות, מסתכם ב-480 מיליון לירות, הרי בסכום הזה משתתפות הרשויות

אזורי הפיתוח היא בעיה חמורה, כאשר איננו יודעים דרך שבה נוכל להשיג את חיסולה של הבלתימוסמכות, המקיפה למעלה מ-45% מן המורים והגננות בחינוך היסודי. נקטנו שיטה של הצעת מילגה לכל מורה מוסמך שיעבור ללמד באזור פיתוח לכמה שנים. שיעור המילגה היה עד ארבעת אלפים לירות, בהן יכול היה להשתמש כרצונו, בשביל דיור, משק ביתו או לכל מטרה אחרת. ההיענות לכך היתה קטנה מאד. הסיבה הראשית לכך נעוצה בעובדה שהמורות הן הרוב בין כוחות ההוראה, ולמורות צעירות דאגות חשובות להבטחת עתידן בחיים מבחינה משפחתית. זו הסיבה לאי-הליכתן למקומות האלה או לעזיבתן את המקומות הללו. אחרי שנתיים, לכל היותר שלוש שנים, באות במקומן מורות חדשות וחוזר הגלגל. חזיון זה, כמובן, מתגסם בתלמיד. הבעיה הזאת אינה יורדת מסדר-יומו של המשרד.

חברה-הכנסת בן-פורת תבע ממשרד החינוך „הודעה אמיצה“ שתוכנה היא הסתייגות מן התפיסה האווילית על חלוקת כשרונות בין-עדתית. מי שמחזיק בתפיסה כזאת אין לו כל צורך לחפש מוצא לבעיה. משרד החינוך שולל זאת תכלית שלילה. כבר אמרתי פעם: משל למה הרוב דומה? שניים שחלו פרחים: האחד שאל את הפרח במקום שאליו מגיעות קרני השמש, וחברו שאל את הפרח במקום של צל. העובדה כי הפרח שנשחל במקום של צל איננו מתפתח. הסיבה איננה בכך שלפרח I.Q. נמוך, אלא מפני שלשחל יס. I.Q. נמוך.

גישתנו זו לבעיה העדתית בחינוך באה לידי ביטוי במערכת הפעולות שאנו עושים זה שנים — מערכת שיטות טיפוח שנרחיבה ונעמיקה. אילו אימצנו, חלילה, את התפיסה המנוגדת — והיה זה אסון לאומי.

עלי לתקן קודם כל את המספרים שהביא חברה-הכנסת דינאל לוי לגבי חלוקת התלמידים מבחינה עדתית בין בית-הספר הממלכתי ובין הממלכתי-דתי. תלמידים בני הורים מארצות האיסלאם בחינוך היסודי — מחציתם נמצאת בחינוך הממלכתי ומחציתם השנייה בחינוך הממלכתי-דתי. אולם היות והחינוך הממלכתי מהווה שני שלישים של מערכת החינוך היסודי, אני בני יוצאי ארצות האיסלאם בתוך ההיקף הכללי של החינוך הממלכתי מהווים כ-43%; המחצית השנייה של בני הורים יוצאי ארצות האיסלאם המצויה בבתי-הספר של החינוך הממלכתי-דתי, נקלטת רק בשליש אחד של כל מערכת החינוך. יוצא, איפוא, שבבתי-הספר הממלכתיים-דתיים קרוב ל-80% של התלמידים הם בני יוצאי ארצות האיסלאם, (ובבתי-הספר של החינוך העצמאי כ-65%). לפי זה, מרבית האמצעים שאנו משקיעים בפעולות הטיפוח מופנים לבתי-הספר הדתיים, שבהם רוב התלמידים, כנ"ל, הם בני יוצאי ארצות האיסלאם.

גנונים לגילאי 3-4 — בדברם על גושא זה לא הבחינו כמה גוואמים בין שתי עובדות: בין העובדה כי שנתון של שני גילים, גילאי 3 וגילאי 4 מונה כ-100 אלף ילדים, ובין העובדה שהשנייה של החינוך והתרבות קיבל על עצמו לספק בהקמת גוונים רק למחציתם, שהם בני הורים מעוטי-יכולת (והם ברובם המכריע בני יוצאי ארצות האיסלאם). כי המחצית האחת של הילדים גילאי 3-4 — הבית שלהם הוא הגנון, או שבנוסף על כך הם מוכנסים לגנון עליידי ההורים ויש ביכולתם לשלם בעד כך. בהתאם לתכניתו של משרד החינוך הקפנו עד כה כ-22,500 ילדים של גילאי 3-4 מבני הורים מעוטי יכולת. תכניתנו היא כי החל בתשכ"ח ייכנסו לגוונים בכל שנה לא 2,500 כי אם 5,000 ילדים; באופן כזה אנו מקווים שיעבור שלוש—

התהליך הזה ועל-סמך הסכם עם מרכז הסתדרות המורים, הודענו למורים הבלתי-מוסמכים שלב ב' אשר טרם קיבלו קביעות שהם יופטרו אם לא יעמדו בבחינות שהם חייבים בהן עד סוף שנת הלימודים הזאת.

לשאלת המורים בחינוך העל-יסודי. — ציינתי מקודם שב' חינוך היסודי היתה בתשכ"ז ירידה במספר התלמידים מסיבות דמוגרפיות. לעומת זה יש גידול במספר התלמידים בחינוך העל-יסודי.

בכל שנה דרושים כאלף ומאתיים מורים חדשים בקירוב בחינוך העל-יסודי, הן להגל הגידול במספר התלמידים והן להגל ציאת מורים לפנסיה, פטורים ועוד.

לפני כמה שנים הנהיג משרד החינוך הענקת מילגות לסטודנטים במוסדות להשכלה גבוהה, המתכשרים להוראה. שיעור המילגות הוא עד 1,800 ל"ל לשנה. המילגה מוענקת תמורת התחייבות של הסטודנט, שעם סיום לימודיו ילך להוראה בבתי-הספר של אותם הישובים שלשם יכונו משרד החינוך. אם לא יעמוד בהתחייבותו, יצטרך להחזיר את המענק. בטיפולו נמצאים כיום כמה מאות סטודנטים שקיבלו מילגות בתנאים שצינתי.

נוסף לכך מצויים במוסדות להשכלה גבוהה לפחות כאלף וחמש מאות סטודנטים המתכשרים להוראה בלי להיות קשורים במילגות של משרד החינוך, וההתחייבויות לפיהן. קיים גם החזיון שבוגרי אוניברסיטאות של-ימודים לא היו קשורים בהכשרה להוראה, פונים עם סיום לימודיהם להוראה. מתוך המשאבים שפירטתי מתווסף לנו שנה שנה קאדר של מורים חדשים לחינוך העל-יסודי.

בהתייחסי לדאגה שהביע חבר-הכנסת רוזן על מורים בלתי-מוסמכים בחינוך העל-יסודי עלי לציין את דלקמן: בחינוך העל-יסודי עובדים כשמונת אלפים וחמש מאות מורים, בכלל זה מדריכים מקצועיים. לפי המפקדים שני ערכו על-פי דרישתנו על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הרי המצב שונה בסוגים השונים של החינוך העל-יסודי, וכן קיימים הבדלים בין המורים בכיתות הראשונות של בית-הספר העל-יסודי ובין המורים בכיתות האחרונות של בית-הספר העל-יסודי. לגבי רמתם האקדמית והכשרתם הפדגוגית של המורים. בדרך כלל, המצב כפי שהוא כיום איננו מקור להרדה ויש יסוד להניח כי המצב ישתפר מדי שנה בשנה. בכיתות י"א—י"ב של בתי-הספר התיכוניים מהווים בעלי השכלה אקדמית אחוז גבוה. בסוגי בתי-הספר האחרים וכן בכיתות הראשונות של בתי-הספר התיכוניים הולך ועולה הדרגתית אחוז המורים בעלי הכשרה אקדמית מלאה וכן גם הכשרה פדגוגית.

התחלנו בשיחות, ונמשך בהן, עם ארגוני המורים להפעלת לחץ על אותם מורים בחינוך העל-יסודי הזקוקים להשתלמות הן מבחינת ההסמכה האקדמית השלמה והן מבחינת הכשרה הפדגוגית. על כל פנים, יצרנו אפשרויות כספיות רציניות למדי בשביל קרנות ההשתלמות של מורים.

חברה-הכנסת דינאל לוי עורר את שאלת עובדי ההוראה באזורי הפיתוח. הוא הביא דוגמה מספרד, שבה, לפי דבריו, משתכר מורה במקום מרוחק כ-200% יותר משכרו של מורה רגיל. אינני יודע באיזו מידה נכון הדבר לגבי ספרד, אולם בישראל, שבה „המקום המרוחק“ הוא בהרבה מקרים כשעל של נסיעה מהמקום הקרוב, לא נוכל לנקוט שיטה של הענקות כאלה לכלל המורים באזורי הפיתוח, ומי לידנו יתקע שההכרעה הזאת לא תוגש גם עליידי עובדי שירותים אחרים? עם זאת אני מוכרח לציין בצער רב כי שאלת עובדי הוראה מוסמכים בישובים שב'

לבעיית תכנית אב. — אדוני הנכבד, חבר הכנסת רימלט — אילו היו לנו מומחים לכך, היינו מוזמן עושים זאת. נעשו נסיונות שלא הצליחו, כי גיבוש תכנית אב בחינוך הישראלי הוא עניין מורכב מאד. במידה שנמצא את המומחיים, נעשה זאת.

אשר לבעיית לימוד השפה הערבית במערכת החינוך העברי, לצערי, אין במה להשתבח. בחינוך היסודי לומדים ערבית כ-3,700 תלמידים ובחינוך העליוני למעלה מ-6,000. הסיבה לכך, כי ההורים אינם רוצים בכך ואף התלמידים אינם רוצים בכך. כאשר עומדת לפניהם הבחירה ללמוד אחת משלוש השפות הזרות — אנגלית, צרפתית או ערבית — הם בוחרים, לרוב, בשפה האנגלית, ובמידה ידועה בשפה הצרפתית, אך אין הם בוחרים בשפה הערבית. נציין עוד כי אין לנו מורים להוראת ערבית, לא במספר מספיק ולא בהכשרה מספקת.

משרד החינוך והתרבות ניסה בעבר לעורר את תשומת לבן של הנהלות בתי הספר על הצורך להכניס את לימוד הערבית — ללא הצלחה. יש להניח שעם התמורות שחלו בארץ יתעורר הרצון אצל חלק גדול יותר של ההורים והתלמידים להזדקק ללימוד השפה הערבית. ברור שנצטרך גם לעסוק בהכשרת קאדר גדול יותר של מורים ללשון הערבית.

אשר להערות לגבי הטלוויזיה הלימודית, אין שולל את הערך אשר יכול להיות להרחבה כוללת של אופקי התלמיד באמצעות הטלוויזיה הלימודית-חינוכית. אולם בהתייחס עם המציאות שלנו בארץ, העדפנו לשרד לבתי הספר שיעוריים לימודיים בהתאם לתכנית הלימודים. דבר זה חשוב בשביל התלמידים במיוחד בבתי הספר טכונים הטיפוח וגם בשביל המורים, כאשר אנו מביאים לפניהם את השיעור של המורה המעולה. בשנת תשכ"ח יהיו 183 שידורים, ומהם 20 להרחבת אופקי התלמידים.

לשאלת הצעת חוק של תוספת שתי שנות לימוד חובה חינו. — בהצאתי ציטטתי לפניכם סעיף מסוים מקווי היסוד של הממשלה, שלפיו „בשנות הכוונה של הכנסת השישית יתייחס חוק של תוספת שתי שנות לימוד חובה חינו לבני 14–16“. יש להניח כי בחוק יוצע ביצוע הדרגתי של תוספת שתי שנות לימוד חובה במשך כמה שנים. וייתכן שיוצא כי התוספת של שנות 15–16 תונהג רק לאחר ביצוע של תוספת שנת לימוד חובה חינו לגילאי 14–15. לאור הנסיון, גם במדינות אחרות, הרחבת חוק לימוד חובה לשתי שנים הנ"ל נתקלת בקשיים גדולים.

לתחום התרבות. — חבר הכנסת רימלט העלה הצעה בדבר סגן שר לתרבות. בדרך כלל אין לי טענות לשני הסגנים של שר החינוך והתרבות. לצערי, אינני נהנה מכל מה שיכול היה לתת לחינוך סגן השר קלמן כהנא, מפני שלמעשה הוא נקרא לסלל רק בתחום זרם החינוך שהוא מייצג אותו. כך הנני מצוין בסיפוק את עבודתו החשובה של סגן השר אהרן ידלין, אולם אינני חושב שסגן שר לעניני תרבות היה מביא לידי תמורה בתחום זה.

לפני שנתיים, בדברי בכנסת על עניני תרבות, אמרתי: „בינתיים מתהווה מציאות שלפיה למעלה משבעים ריבוא תלמידים לומדים בשלבי החינוך ומסגרותיהם, מגוונים ועד למוסדות להשכלה גבוהה; לאחר שעלו ארצה למעלה ממיליון יהודים מארצות שונות, על הערבי-רב של לשונות שהיו בפייהם. נמצא כי האחוז של דוברי ערבית בקרב האוכלוסיה אינו נופל מזה שהיה בארץ ב-1948, כאשר היינו ציבור קטן וסלקטיבי. קיים במדינה תהליך בלתי

ארבע שנים נקיף את מחצית האוכלוסיה של גילאי 4–3 בני הורים מעוטי יכולת בנגונים.

אין יסוד להאשמה שהטיח חבר הכנסת דינאל לוי שיש קיפוח של המגמה הממלכתית-דתית בקשר עם בעיית הרישום. תוכיח זאת העובדה הפשוטה: ברשת הממלכתית-דתית עלה ב-12% מספר גילאי 3–4, לעומת האחוז שקיים ברשת זו בין גילאי 5. איננו יכולים לקבל את התביעה על רישום גילאי 3–4 לפי מתכונת הרישום לגילאי 5 — באשר ההכרזה על הרישום לגילאי 5 מכוננת לכל השנתון, לעומת גילאי 3–4, שאנו מקיפים רק חלק מן השנתון. אם נכריז על רישום כולל גם לגבי גילאי 3–4, ניצור מהומה ונרבה מריבות. ועדת שרים טיפלה בתביעה להנהיג את הרישום במתכונת של גילאי 5 לגבי גילאי 3–4, ולא קיבלה אותה.

הטענה כנגד בית הספר השכונתי היא טענה נכונה, ולפי מבנה החינוך הקיים, אין יכולת לשנות זאת. רק הרפורמה בחינוך, המושגת על ידי מספר מקיף-אזורי — רק בה האפשרות להיחלץ מן העיוותים שבמקרים רבים הם נחלת בית הספר השכונתי.

חבר הכנסת רימלט הסב את תשומת לבנו לעניין ההוראה המסייעת ולשיטת לימוד עברית בבתי הספר. לא נכון כי הפחתנו את מספר הכיתות להוראה מסייעת; להפך, הגדלנו את מספרן. יש גבולות להרחבתן, באשר כל כיתה כזו עולה ביוקר. לידעיתכם: בתחום השיפורים של לימוד הלשון נקטנו כמה שיטות מיוחדות בהתאם לצורך ולאפי-סריות, ולפי אלה לומדים עכשיו 1,600 תלמידים לפי שיטת ההוראה המסייעת וכ-14,400 תלמידים בקבוצות התגבשו ללימוד הלשון העברית, ובסך-הכל 16,000 תלמידים בשנת תשכ"ז לעומת 13,000 תלמידים בשנת תשכ"ו. בקשר לנושא זה לא מן המיותר לציין כי בסוף שנת תשכ"ו נערך מבחן קריאה ב-3,000 כיתות א' בהשוואה עם השיגי הקריאה של תלמידי אותה הכיתה בבתי הספר בארץ ב-1948. נמצא כי ההתקדמות הייתה רבה. בתשכ"ז נערך מבחן השיגים בקריאה בכל כיתות ג' במחוז הדרום. המבחן הראה על התקדמות רבה בשיגי התלמידים בקריאה לעומת השיגי התלמידים באותם המבחנים בתשכ"א ובתשכ"ב.

חבר הכנסת מיקונים מתח ביקורת על הליקוי בחינוך לעבודה. בקשר לכך רצוני להביא לידעיתכם שני מספרים: להווי ידוע לכם כי ב-1948 למדו ב-12 בתי הספר מקצועיים כאלפיים תלמידים, ואילו ב-1967 לומדים בלמעלה מ-200 בתי הספר מקצועיים שלושים וחמישה אלף תלמידים. לאמורי: גידול פי שבעה-עשר. הישג זה לא בא מאליי. השקענו בכך מאמצים גדולים ואמצעים גדולים. הניעה אותנו לכך תפיסתנו החברתית והממלכתית.

מאיר יערי (מפ"ם):

ביחד עם בתי הספר החקלאיים?

שר החינוך והתרבות ז. ארן:

המספרים שהבאתי הם רק לגבי בתי הספר המקצועיים. מנתנו של משרד החינוך היא להגיע למצב כזה שבחינוך העליוני ילמדו 50% של התלמידים בבתי הספר העיוניים ו-50% בבתי הספר המקצועיים, החקלאיים והימיים. פעלנו לפי מגמה זו במשך שנים, והנה בתשכ"ז המצב הוא דלקמן: בחינוך העליוני לסוגיו, הנמצא בפיקוחו של משרד החינוך והתרבות, לומדים: 53% מן התלמידים בבתי ספר עיוניים, ואילו בבתי הספר מקצועיים, חקלאיים (בכלל זה כיתות המשך) וימיים — 47%. אנו גאים על ההישג הזה וגם להבא נפעל לפי המגמה הנ"ל.

מצבם הכספי, בעקבות הפגישה הזאת עשינו למען הפחתת החובות שהעיקר על התיאטרונים. אך בפגישה הזאת הצעתי לאנשי התיאטרון, שמתוך יוזמתם הם יביאו לידי ריאורג'ניזציה של התיאטרונים לצד הקטנה כמותית של התיאטרונים. למען בצר את מעמדם החומרי ושפר את מעמדם האיכותי-האמנותי. משרד החינוך והתרבות אין בסמכותו לכופף על התיאטרונים את המהלך הזה, אם כי הכרתנו היא כי רק בדרך זו תוכרא אמנות התיאטרון בארץ.

במדינת ישראל אין מחסור בכשרונות צעירים הצומחים בתחום אמנות התיאטרון, אולם מותר להניד במקרה זה: הבנים אוכלים בוסר ושיני אבות התיאטרון תקהינה. יש חזיון מתמיד של הופעת להקות חדשות וקטנות, של שחקנים צעירים. לרוב הם נעלמים אחרי זמן קצר. מבחינה זו יש תהליך של קמילת כשרונות חדשים שאינם באים על בשלותם. מאידך גיסא, לו במקום המישה תיאטרונים היו קיימים, נגיד, שני תיאטרונים גדולים, אפשר היה לבסס אותם מבחינה חומרית ולאפשר להם עבודה רצינית על עצמם ועל הרפרטואר וגם להקים לידם סטודיו תיאטרלי בעל היקף ודרך, לגבי ספיגת כשרונות צעירים. אולם, כא' מור, ייתכן הדבר אם היוזמה לכך תבוא מאת אנשי אמנות התיאטרון — לא בכוח סמכות ממלכתית. משרד החינוך והתרבות עושה במישרים למען שטחי תרבות בהם אין היוזמה הציבורית פעילה, כגון השכלת יסוד; ביצור הב' ערות, הנחלת הלשון העברית, "אמנות לעם" חלקת מפעלי קבע לפעילות תרבותית באזורי הפיתוח; חלק הארי של התקציב לתרבות מוצא לתמיכה במפעלים תרבותיים הנישאים על-ידי כוחות יוצרים. היוזמה להשבת איכותם של המפעלים והמאמצים לכך צריכים לבוא מתוכם. אולם אם תשאלו חוגים אמנותיים שונים, מה היו מצפים מסגן שר לענייני תרבות, הרי לרוב הייתם מקבלים את התשובה: תקציב גדול יותר. רבותי, לשם כך אין צורך בסגן שר מיוחד.

חברת-הכנסת רזיאל-נאור אמרה שהימים הגדולים שעברו עלינו יביאו לידי התעוררות רוחנית בתחומי ספרות יפה ושירה. גם אני מקווה לכך. אך כאשר תבוא, תהיה זו בעיקר יצירה אינדיבידואלית של כל יוצר ויוצר.

אשר לתחום ההשכלה הגבוהה. על נושא זה דיברו חברת-הכנסת רימלט וחברת-הכנסת גביריאל כהן. זה למעלה משנתיים משכים הדיונים בשאלת הרשות לחינוך גבוה. כשלעצמי דגלתי בצורך של משרד מיוחד לחינוך גבוה למען תכנונו וקידומו. הרוב שבועדה מיוחדת של שרים דגל בהקמת רשות לחינוך הגבוה. התנהל על כך משא-ומתן ממושך עם המוסדות להשכלה הגבוהה. שאפנו למסגרת שיהיה בה משום סינתזה בין האוטונומיה האקדמית של המוסדות להשכלה גבוהה לבין אחריותה של הממשלה, וזכויותיה וחובותיה לגבי תכנונו וקידומו של החינוך הגבוה במדינה. ועדת השרים הגיעה פה אחד להצעה בדבר המבנה והתוכן של הרשות לחינוך גבוה (הוראה ומחקר). הצעתה זו תובא לממשלה בקרוב.

חברי כנסת נכבדים, בעקבות הוויכוח רצוני להעיר כמה הערות כלליות.

חברת-הכנסת יצחק מאיר לוי, יעקב כץ ודניאל לוי העמידו מעל דוכן הכנסת, זה לעומת זה, את החינוך הדתי לעומת החינוך הממלכתי. הצערת שנוכח המבחן העליון, בו עמד הדור הצעיר, דיבר מעל דוכן זה הרב יצחק מאיר לוי על ההידרדרות של החינוך ליהדות ושל דמותו הרוחנית של חלק גדול מן הדור הצעיר ומן המבוגרים. חברת-הכנסת כץ העניק תנינה לחינוך הממלכתי באומרה,

פוסק של יצירה תרבותית, של עשייה תרבותית ושל פעילות תרבותית בתחומי השירה והפרוזה, התיאטרון, הציור, הפיסול, המוסיקה, הגות ומדע, תרגומים מלשונות זרות, מלאכת הכינוס של המורשה התרבותית, בין החי' לנית ובין הדתית; הוצאות ספרים רציניות ומתמידות; עיתונות יומית שבתורת כלל אולי היא נבדלת לטובה מכלל העיתונות במדינות אחרות; הופעת פריודיקה רצינית להגות ולאמנות; חגיגת החגים המסורתיים והלאומיים; הכינוסים הארציים המדעיים והתרבותיים — ישראלים ובינ' לאומיים — פעילות תרבותית של כל הגורמים הללו המ' קיפים במשך שנה ציבורים עצומים. מי שקורא את לוח הסוגיות הרציניות שמגיש השידור, מי שעוקב, ולו לפי המודעות בעיתונות, אחרי האסיפות, החוגים, הקורסים הלימודיים למיניהם, מי שידע כל אלה — מן הנמנע שלא ישתכנע, כי לפניו כוורת תרבותית שאפשר להתברך בה.

עתה אביא לידעתכם, לרוגמה, כמה נתונים לגבי שנת 1966. יש לנו בארץ 114 מוזיאונים. בשנה שעברה היו בהם 2,600,000 ביקורים. יש לנו תיאטרונים. הוצגו בהם במשך השנה למעלה מ-3,000 הצגות ומספר הצופים היה למעלה מ-2 מיליון. ניתנו בארץ קרוב ל-500 קונצרטים למוסיקה ומספר המאזינים בכולם היה למעלה מ-660 אלף. קיימות בארץ כ-400 ספריות ציבוריות, העונות לא במעט בהקצבה של מאות אלפי לירות, שנה שנה, מצד משרד החינוך (בישובי עולים קיימות 55 ספריות ובהן למעלה מ-2 מיליון ספרים).

על הנ"ל אוסיף: בתקציב המשרד כלול סכום של למעלה מ-20 מיליון ל"י בתחום התרבות. אפרט כמה שטחי פעולה: לאמנות התיאטרון על גילוייה — קרוב ל-2 מיליון ל"י; מוסיקה, תזמורות ומקהלות, בכלל זה האופרה וה' תזמורת הפילהרמונית — 1.5 מיליון לירות; למוזיאונים — כמיליון לירות ומעלה; לציור ופיסול — כ-160 אלף ל"י; לספריות ציבוריות — כמיליון ל"י; למפעלי ספרות — כ-600 אלף לירות; למוסדות שונים, בכלל זה "יד ושם" — האקדמיה ללשון העברית, החברה ההיסטורית וכו' — כ-25 מיליון לירות.

בהרצאתי סיפרתי לכם בקיצור על שני מפעלי קבע חדשים בתחום התרבות מיסודו של משרד החינוך והתר' בות: המפעל "אמנות לעם", שהוא לכל הדעות מבאי ברכה רבה באזורי הפיתוח עליידי הבאת הצגות וקונצרטים; והמפעל השני לפי תכנית ארבע-שנתי שמתרחת להקים בישובים שבאזורי הפיתוח בתי-עם, בתי-נוער, מפעלי ספורט וספריות. מתקציבם השוטף של משרד החינוך, של משרד השיכון וקורות אחרים, רוכז סכום של כ-10 מיליון לירות בשנת 1967/68 להקמת מפעלים באילת, בקריית-מלאכי, ביר' דרום, בירושלים, בכפר ירוחם, בלוד, בדימונה, ביבנה. הוחל גם בתכנון של מרכזי תרבות, נוער וספורט — באש' דוד, בטבריה עילית, ברמלה, באשקלון ובמצפה-רמון. אנו בטוחים שהתכנית הזאת תבוצע.

זאת ועוד. לפני כמה שנים, בעת כהונתי הראשונה כשר החינוך והתרבות, הקימות את המועצה הציבורית לתרבות ולאמנות. השאיפה היתה לשתף את היוצרים עצמם בפעילות וביוזמה לטיפוחה של התרבות במדינה. אכן, כמה מפעלים חשובים הוקמו על-ידי המועצה. משרד החינוך והתרבות מממן את המפעלים האלה. קיימות גם יוזמות פחות מרשימות. המועצה ממלאת תפקיד חיובי בתחום התרבות, אמנם בהיקף מצומצם, בהתאם לסמכויותיה ולתקציבה.

בשנה האחרונה נפגשתי עם נציגויות התיאטרונים לרגל

ואני מצטט: "בכל זאת אינני שולל את מה שנעשה מבחינה חינוכית. מוטב שכל נער ונערה יימצאו בבית-ספר וילמדו מאשר לא יבקרו כלל בבית-ספר". אני מודה, היה לי קשה לשמוע את הדברים האלה. ללא חדוה לפולמוס אני רוצה להגיד כי לאחר מלחמת ששת הימים נראה היה לי שקיימים לגבי הדור הצעיר בישראל הפסוק מירמיהו "והקימתי עליכם את דברי הטוב"; נראה היה לי שעלתה קרנו של הנוער בכל שכבות האומה. כאשר עמדות בהרצאתי על גדלות הדור הצעיר בישראל, עשיתי זאת לא כ"בעל תשובה". כי לפני מלחמת ששת הימים, ולא פעם, מעל במה זו ומעל במות אחרות, דחיתי נמרצות את הקטרוג על הנוער הישראלי. היו לי טענות וביקורת שערכם לא פג גם עתה, אך העיקר לא נעלם ממני ולא רק ממני.

הנה בינואר 1967, כלומר לפני חצי שנה, הועלו מעל דוכן זה שלוש הצעות לסדר-היום על דמותו הרוחנית של הדור הצעיר בעקבות תוצאות של משאל, כביכול, שנערך בין כמה עשרות תלמידים ושותפיהם צריכות היו להעיד על הדור הצעיר בישראל, וזה פורסם באחד העיתונים היומיים ועשה רעש גדול. בתשובה להצעות הנ"ל לסדר היום אמרתי בין השאר: אילו היתה אמת במסקנות שהובאו לפנינו מן המשאל המהולל והאומלל הזה, "אזי כל קיומנו תלוי על בלימה", הפנתי את תשומת-הלב להצ"ל המורכב מבני הדור הצעיר. אמרתי: "פוטרים אותנו באמריה — בלי כל ניסיון להתעמק בכך — צה"ל זה משהו אחר. עלי לומר שעם כל הדר"ארץ שאני רוחש למפעל החינוכי של צה"ל, אינני חושב, וגם הנהגתו של צה"ל איננה חושבת, שצה"ל בלבד הוא אשר מבאי למטמורפזה הגואלת של הדור הצעיר. כאשר אני אומר: צה"ל — שאני הכוונה היא שהמבחן של צה"ל שונה מכל מבחן אחר, כאשר בצה"ל משתקף סיכום הסיכומים, כאשר בו המאזן של כל ההשפעות הטבעיות, החינוכיות והלימודיות, החינוכיות והשכליות; בו מאזן כל ההשפעות שהצעיר בארץ נתון להן עד להתגייסותו. ולא לאחרונה — השפעתה של מערכת החינוך; והמאזן הכולל הזה בתוך צה"ל סותר בצורה חמורה מאד את הקטרוג על הנוער".

חבר-הכנסת מיקנטיס. לא נכון כי יחסתי למשרד החינוך את הערך היחיד והמכריע בעיצוב דמותו של הדור הצעיר כפי שנתגלה במלחמת ששת הימים. בפתח הרצאתי פירטתי את הגורמים שעיצבו את דמותו של הנוער ואת מערכת החינוך כאחד הגורמים הללו, אם כי, אליבא דכולי עלמא, תרומתה היתה גדולה במידה.

אגב: חודשים אחדים לפני פרוץ המלחמה הוזמנתי להרצות בכנס של קצונת צה"ל. כאשר באתי ל"היכל התרבות" מצאתי בו כשלושת אלפים קציני צה"ל מכל הדרגות. זה חמישים שנה ומעלה אני מדבר לפני ציבור, אך מודה אני כי לא היתה לי אימתא דציבורא כפי שהיתה לי בכנס זה, שבו חשתי את הגנוז בדרך הצעיר בישראל, שעל כתפיו מושתת קיומה של המדינה. הרציתי על חינוך ונוער. בין השאר אמרתי שם כי לפני שבוע התקיים באותו אולם כנס אחר, ובו הכריז אחד ממנהיגי המדינה מן המחנה הדתי שהחינוך הממלכתי נכשל לעומת החינוך הדתי אשר הצליח. הוספתי ואמרתי: "כידוע לכם, החינוך הממלכתי מהווה שני שלישים ממערכת החינוך. לעומת החינוך הממלכתי-דתי המהווה רק שליש אחד. קשה לי לחשוב שרוב היושבים באולם הזה היום הנם יוצאי החינוך הממלכתי-דתי, ועוד יותר קשה לי להניח, שאתם פרי כשלון של החינוך הממלכתי".

חבר-הכנסת רימלט אמר שמלחמת ששת הימים פתחה

את כל הסכרים בתוך הנוער, אולם אין זה מספיק שהסכרים נפתחים, חשוב גם מה יש מאחורי הסכרים. זאת ועוד, לוויכוח — לא עם חבר-הכנסת יצחק מאיר לוי, אלא עם חבר-הכנסת רימלט. לא "שר ההיסטוריה" הביא לנו את תוצאות מלחמת ששת הימים. שר ההיסטוריה בלבד הוא גם הנהיג לנו את השואה, כי בגולה היו נסיבות מסייעות לאסון העם. הנה רק לאחרונה היתה לנו דוגמה קלסית — נאורו של ראש ממשלת פולין, וזו פולין בה נשארו 25 אלף יהודים מתוך שלושה מיליון וחצי שהוש"ש מור על אדמת פולין. ולא במקרה הם הושמדו על אדמתה. ראש ממשלת פולין לא יכול היה לשאת את ה"גייס התמישי" כביכול, לאמור, אותם שירידי היהדות ששמחו לנצחון ישראל — נצחון שלא היה כמותו בתולדות העם היהודי, נצחון שיוסיף חיות לקיומו של העם היהודי לדורות רבים. בין הנסיבות המסייעות היו קודם כל נסיבות של חיי מולדת. בכל לשון מתקשים להגדיר מה זו מולדת. אני הייתי מסתפק בהגדרה האומרת שמולדת היא "רוחיים עולם נטע בתוכנו". והיו עוד נסיבות, בכלל זה מערכת החינוך אשר הכינה את חומרי הבערה למדורה שהתלקחה בנפשו של הדור הצעיר. מדורה זו לא באה מן ההפסק ובשעת המבחן העליון הרי מקרבו של הדור הצעיר עלו המליצות התנ"כיות...

אסתר רזיאל-נאור (גח"ל):
מליצות תנ"כיות בחיוב?

שר-החינוך-והתרבות ז. ארן:
כמובן, היתה בהן חיות רבה, כי היה כיסוי למליצות האלה.

דיברו פה על חינוך לסובלנות. אספר לכם דבר. לרגל יובל של מיגור הנאציזם ביקרה בארץ משלחת סובייטית. היא ביקרה גם אצלי כשר החינוך והתרבות. היו במשלחת פסל יהודי ועתונאי רוסי. כזה האחרון התעניין בעניני חינוך ושאל אותי, בין השאר, האם אנחנו מקפידים על חינוך לאהבת ערבים. לא שאלתי אותו מהי מידת אהבת יהודים הכלולה בחינוך הסובייטי, אבל אמרתי לו: מה שאני יכול לקבוע כהדאטה הוא כי במערכת החינוך הישראלית אין חינוך לשנאת הערבים. אם כיצד הנך יכול לתבוע מאתנו טיפוח אהבה לאלה הקוראים להשמדנו? מורי ורבותי, החינוך לסובלנות הופגן בלי משים בפגישה עם תושבי החלק המזרחי של ירושלים השלמה, וכן במקומות שונים בארץ.

בפגישה שהיתה לי עם המנהל הכללי של אונסק"ו שביקר בארץ לפני שנתיים, הצעתי לו שמטעם אונסק"ו תגויש תפילה לתלמידים בכל כדור העולם (לא במקום "מודה אני"), תפילה לתלמידים בכל בוקר לפני תחילת הלימודים, תפילה לכל תלמידי לבל הכולל גזע ודת, ושתוכנה של התפילה הזאת יקיף שאיפה לשלום, לסובלנות ולעזרה הדדית בין אדם לאדם ובין עם לעם. העליתי בפני המזכיר הכללי של אונסק"ו עוד הצעה אחת, שסיסמתו של הארגון הבין-לאומי תהי: "לחיות ולעזור לחיות" — וזו המגמה שנשאף להתחזיר במערכת החינוך הישראלית.

חברי כנסת נכבדים, בתגובה לדברים שנשמעו, עלי להגיד כי משרד החינוך איננו ממונה על מתן שם למלחמה האחרונה, כשם ששר החינוך איננו מוסמך להצהיר מה הם הגבולות החדשים שיהיו נחלת מדינת ישראל. אולם בגבולותיה של המדינה נמצאים עתה למעלה משלוש מאות אלף תלמידים ערביים חודשים. מחובתנו לטפל בהם נאמנה

חוברת ל"ו, ישיבה קצ"ח

— סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו (תשובת השר) (ארן, נבון); הצעות לסדר-היום (נבון, פרוש, אבנרי) —

על ארץ-ישראל השלמה משלבת בתוכה את כל הנימוט במרחב: את הנימה הלאומית העברית, את הנימה הלאומית הערבית, אך אין בכך משום „אחרית הימים“, „נימוט“ אינן מטשטשות זהות לאומית, תרבות לאומית, אם יהודית ואם ערבית. אין בנימוט משום שינוי או ביטול מאוויים לאומיים של שתי אומות מגובשות, אשר לכל הדעות מצוות למצוא גשר ביניהן — ואין האומה היהודית זקוקה להטפה לכך.

חברי כנסת נכבדים, אני מסיים את דברי בהבעת תודה על דברי ההערכה לפעולתם של משרד החינוך ועובדי דיו — והדגש הוא ב„עובדיו“, אני מודה לכם על דבריכם באחד הוויכוחים החשובים שקויימו בעניני חינוך בכנסת.

היו"ר י. נבון:

אני מודה לשר החינוך והתרבות על דברי התשובה.

בתחום החינוך. על ההכנות לקראת שנת הלימודים תשכ"ח עובד צוות של שנים עשר עובדים. בקווים כלליים סיפרתי על ההכנות האלה בהרצאתי.

חבריהכנסת אבנרי, הדוגמה שהבאת, לכאורה עשתה עלי רושם. ואינני אומר את הדברים בליגלוג, אך מההתנגשות ההיסטורית בין הנורמנדים לבין האנגלוסכסים נוצרה לא רק שלמות טריטוריאלית שנקראה בריטניה הגדולה; נוצרה אומה אחת — האומה הבריטית; ואינני חושב שמגמתך היא כי אגב מאמצים לשלמות הארץ ייעשה למען תגובש אומה אחת מהיהודים ומהערכים הנמצאים בתוכה. אך כיצד אפשר לתלות בלימוד תולדות ארץ-ישראל את התקווה המשיחית למרחב שמי? מה שאני אומר אינו סותר את ההצעה על הרחבת תחומי הלימוד של תולדות ארץ-ישראל.

אינני חולק על כך שבדרך כלל „התמונה ההיסטורית

ג. הצעות לסדר-היום

1. הפעלת אוטובוסים ציבוריים לטיולים בשבתות

בטוחני שגם יהודים שאינם שומרי אמונים בימים רגילים לקדושת השבת כאבו וכואבים למראה ההתפרצויות הגדולות שפורצות כל גדרי קדושת השבת. כואבים אנו כי נעקרה מירושלים, עיר הקודש בייחודה המיוחד אותה, אותה קדושת השבת, והעיר היתה בשבתות האחרונות לעיר חולין גסה. והלב מתפלל מעוצמת הכאב למראה אלפי כלי רכב הדוהרים בשבתות בחוצות ירושלים.

חברי הכנסת הנכבדים, מצב זה לא יוכל להימשך. אני מבקש מן הכנסת להעמיד את הנושא לדיון. לא ניתן ולא יינתן לתת את ירושלים עיר הקודש למרמס; לא ניתן להרוס קדושתה של ירושלים וקדושת שבת קודשנו.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
מה פירוש „לא ניתן“?

מנחם פרוש (אגודת ישראל):
אתה יודע מה זה לא ניתן. הציבור יגיד את דברו. אסור לנו להרשות לפגוע בקדושת ירושלים ובקדושת השבת בירושלים. לא נשכח על הארץ, כמו שעשית אתה...

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אולי אתה מוכן לפרט אמצעים אחרים?

מנחם פרוש (אגודת ישראל):
הפיכת ירושלים לעיר טיולים ביום שבת קודש דווקא פוגעת ופוגמת קשה באופיה ובקדושתה של ירושלים.

אך למותר להגיד עד כמה זר ומוזר לראות בין המטיילים הבאים ברכב בשבת בירושלים, כאלה הבאים גם למקומות הקדושים ואף לכותל המערבי, ולדי הכותל המערבי מרשים הם לעצמם להשתעשע במצלמות ולעשן סיגריות. למראה תופעות מרגיזות כאלה אנו יכולים רק לדון לכף זכות כי אולי אלה העושים זאת אינם יודעים שהם עושים דברים אסורים, וכי עד כדי כך הם רחוקים מידיעת יסודות הדת. אחרת קשה להבין וקשה למצוא ביטוי למעשה כזה כאשר באים ברכב בשבת בירושלים עיר הקודש ולכותל המערבי שרדו בית-מקדשנו. כיצד זעק ישעיהו הנביא — „מי ביקש זאת מידכם רמוס חצירי“ לבוא בשבת ברכב ליד הכותל המערבי — על זה אי אפשר לא לזעוק אותה זעקה.

היו"ר י. נבון:

הכנסת תעבור לסעיף ח' של סדר-היום: הצעות לסדר-היום. רשות הדיבור לחבריהכנסת פרוש, להצעה לסדר-היום על הנושא: הפעלת אוטובוסים ציבוריים לטיולים בשבתות.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. קשה היום להעלות נושא כלשהו מבלי לקשור אותו בגילויי הימים הגדולים והחשובים בחיינו, וזאת לא רק בדיון על החינוך. אלא גם במסגרת הצעה לסדר-היום. גם לנושא שאני רוצה להעלות על במת הכנסת יש קשר והשלכה לימים גדולים אלה.

חברי הכנסת, היינו עדים לימי התעלות והתרוממות. כל אחד חש בימים גדולים אלה, ימי נצחון לצבא ישראל, את הניסים והנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לעמנו. נוצרה מעין אווירה של התפשטות הגשמיות, כאשר נעלמו במידה רבה מההווה הציבורי שלנו כל אותן תופעות הפסור לות של קנאה, שנאה וקיסטור. נשמנו רוח מרוממת ממרום. ראינו עם כשהוא עולה ועולה. עד לרקיע. מי מאתנו לא התרשם עמוקות מאותה השתפכות-נפש שהיינו עדים לה כשעמדנו ליד הכותל המערבי וראינו שגם אלה שלא היו דבוקים כל כך לתורה ולתפילה התרפקו על הכותל וליטפו את אבניו, כאילו רוצים היו לחבק ולהיאחז בשכינה, שלא זזה מהמקום הזה. ראינו איך מושיטים יד ומרימים ראש להרים כתר התפילין.

ששת ימי מלחמת הנצחון, שיוו מלווים ניסים ונפלאות, הביאו עמם תופעות של שינוי ערכים, שהפיתו בכולנו רוח עידוד, כי הנה הנה באים באמת ימים גדולים מאתערוותא דלעילא לאתערוותא דלתתא. אולם מה מאד הופתענו ומה מאד כאב לבנו כאשר ראינו שששת ימי מעשי הניסים לא העירו על רבים מאחינו רוח ממרום. לשבות ביום השביעי, לשמור על קדושת יום השביעי שבת קודש. ובכאב השבת, כבר בשבת הראשון לשחרורנו, השחירו פנינו לנוכח המסע הגדול של עשרים אלף כלי רכב שעלו בשבת קודש בירושלים עיר הקודש כדי לטייל בגדה המערבית. בירדע כאילו השליך קדושים ארץ תפארת ישראל, כאילו התדרדרנו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא.

זכינו עוד — ואני מקווה שנגיע ליום שנזכה לכך — למנוע גם מרכב פרטי, מסוף רצון, מתוך הבנה, מתוך הערכת השבת, נסיעה בשבת. אולם כל עוד ירשו טיולים לירושלים בשבתות באוטובוסים ציבוריים ובמשאיות, כל עוד תארגן הסתדרות העובדים טיוליה בשבתות — או רואים התפתחויות חמורות וסכנת התכחשויות קשות בין דתיים וחילוניים על שמירת קדושת השבת בירושלים עיר הקודש ובמקומות הקדושים.

שר התחבורה הנכבד, אני מבקש ממך בשם רבבות יהודים נאמנים שמסרו נפשם על ירושלים ועל קדושת ירושלים, ובאחרונה נתנו מדמם לשלמות ירושלים: תן דעתך לבלום הפרצות האיומות בקדושת השבת ובקדושת ירושלים.

ולבסוף, אני משתמש בהזדמנות זו כדי לפנות מעל במת הכנסת אל ראשי הסתדרות העובדים והאחרים לה: אנא, הפסיקו עריכת טיולים לירושלים בשבתות. לא כן ייעשה. אסור לכם להמשיך בזאת.

אל ראשי "אגד" ו"דן" או אומרים ברורות שהציבור הדתי לא ישלים עם ההתעללות בקדושת השבת. כחברה ציבורית עליכם לדעת שאם תוסיפו להביא מאות כלי רכב במסווה של טיולים בשבתות לירושלים, תוחרמו עליידי הציבור הדתי, ולא תהיה ברירה אלא להכריז נגדכם מלחמת החרמה בימי החול.

ומשפט אחד להמונים התמימים, ואני בטוח שרבים הם ההמונים התמימים הבאים לירושלים בכלי רכב מתוך חוסר ידיעה. יש לנו הרושם כי ישנם גם כאלה יחידים בוודים, מעין תינוקות שנשבו, שאינם יודעים כי בנסיעתם בשבת הם עושים דבר אסור ופוגע. אנו מוכרחים להגיע לדעה זו בראותנו כי בין אלה הבאים בכלי רכב בשבת, באים גם לכותל המערבי ועומדים נרגשים וממלאים תפילות, ואינם יודעים ואינם מרגישים עד כמה פוגעים הם ומה מזור. הוא לבוא בשבת ברכב לירושלים ולכותל המערבי. אנו מבקשים מכם ואנו פונים מכאן לכולכם: אנא חידלו לבוא לירושלים ברכב בשבת.

אדוני היושב ראש וחברי הכנסת הנכבדים, אני מבקש שידונו בבקשה זו, כי היא רצינית, רצינית מאוד: — לפני התגלע הריב, נטוש. בידיכם בידינו לבלום הפרצה ולהחזיר לירושלים הוד קדושתה ותפארתה בשמירת קדושתה וקדושת השבת.

היו"ר י. נבון:

רשות הדיבור לשר התחבורה.

שר-התחבורה מ. כרמל:

כבוד היושב ראש, כנסת נכבדה, יש לברך על הרצון העז בקרב העם בארץ בכל אתר ואתר לראות את ירושלים המאוחדת ואת הארץ השלמה. עם שחרורה של ארץ ישראל נתעוררה תשוקה עזה בלב רבים ושלמים לחיות בגופם, בנפשם וברוחם את כל אותם המקומות בארץ ישראל, שחלק מהם זוכר אותם מן העבר, וחלק מהם — הדור הצעיר — חי אותם מלימדו ההיסטוריה הישראלית. ויש לראות בתשוקה הרדומה הזאת שנתעוררה עכשיו, ובתנועה הזאת למקומות שנשתחררו, רק חיוב ויזם, ואנחנו צריכים לעודד את זה.

הדבר הזה מוכיח לא רק באינו מידה אנחנו קשורים אל ארץ ישראל, הדור הצעיר והדור המבוגר. הוא גם מעמיק את קשר הדורות אל ארץ ישראל השלמה, דבר שערכו רב מבחינה לאומית.

והאשמים בריבוי חילולי השבת הם לאו דווקא יחידים בעלי מכוניות פרטיות, אלא עשרות אוטובוסים של שתי החברות הציבוריות "אגד" ו"דן", המגיעים מדי שבת בשבת לירושלים ודוהרים ברחובותיה, על אפס וחמתם של אלפי יהודים שומרי שבת, הרואים בזה חורבן לא רק לקדושתה של ירושלים, אלא סכנה, חלילה, לכל קיומה. זוהי אמונתנו, זוהי האמונה של אבותינו ואבות אבותינו.

ומי מוזמן את עשרות האוטובוסים של "אגד" ו"דן"? לא אחרי, אלא 90% מוזנים עליידי מועצות הפועלים של כל עיר ועיר. ומי אחראי לזה? מחלקת התרבות או מחלקת האירגון של הסתדרות העובדים העברים. וכאן בבית הזה נמצאים האנשים אשר בידם למנוע זאת. בבית הזה יושבים האנשים האחראים בהסתדרות, ב"אגד" ו"דן", והם יושבים באחריות הרס השבת והם יסאו באחריות התפרצות ועם הציבור.

כדי למנוע מ"אגד" ו"דן" עריכת הטיולים בשבת, על משרד התחבורה למנוע גם ממשאיות לערוך טיולים בשבת. כי אם ישאירו אפשרויות טיולים עליידי משאיות, לא יעצרו "אגד" ו"דן" להפסיק את הטיולים.

וכאן אני פונה אליך, שר התחבורה, כלומר: אם הגיעו ארבעה הסדר להסדר מוטוטיק בנתיני שבת — כמה אומלל הוא סטטוסקו זה — אבל למה עוד יפרצו בסטטוסקו זה? אם לפי הסטטוסקו אסורה תחבורה ציבורית בשבת, איך מרשים ל"אגד" ו"דן" ולמשאיות תחבורה ציבורית, באמחלה של טיולים, לנסוע בשבת? באופן יסודי מה ההבדל בין טיולים ציבוריים אלה לבין תחבורה ציבורית?

קשה להבין גם את משרד התחבורה, על סמך מה מתי-רים בכלל למשאיות המיועדות להובלת משא להסיע אנשים לטיולים.

שר התחבורה הנכבד, תהי עמדתך לרת ולקדושת השבת וקדושת ירושלים אשר תהיה, אולם כשם שכל אחד מאתנו מבין — וגם אתה בודאי מסכים לכך — כי מתוך בתנו לשמור על המקומות הקדושים של בני כל הדתות במדינת ישראל, ולא להרגיז בני דת כלשהי אם מעשה זה או זה פוגע ברגשותיהם הדתיים, — כך אנו פונים אליך, שר התחבורה, שתדע כי טיולים ציבוריים עליידי תחבורה ציבורית, כפי שהיא נראית בשבתות האחרונות באלפי האו-טובוסים הבאים לירושלים עיר הקודש ולמקומות הקדושים בשבת קודש, מהווים פגיעה קשה בקדושת עיר הקודש והמקומות הקדושים.

אני רוצה שתדעו, חברי כנסת נכבדים, כי למראה השתוללות מחללי השבת, למראה הדירת אלפי כלי רכב בלב ירושלים, עצור בציבור הזה ועם גוף. מצדדים שונים, וגם עליידי האחרים בשלטון, נעשו צעדים למנוע התפרצות הזעם, כי כולנו היינו רוצים למנוע מלהעלות לכור תרות העיתונות התכחשויות בין דתיים וחילוניים בזמן הזה בירושלים עיר הקודש בגלל שמירת קדושת השבת. אולם המצב לא נשתנה ביסודי. אמנם בהתחבורה — ואנו מעריכים זאת מאוד — נענה להמלצת העיירה ונסגר בשבתות חלק מסויים, אמנם מצומצם, של העיר להעברת כלי רכב, כמו כיכר השבת. אמנם מבטחים כי בגמר כביש סוליאמן יפנו את התנועה מכביש רופין לכביש סר לימאן. נאמר גם כי אחרי שיוכשר כביש לטרון, יפנו ככל האפשר את התנועה מכביש לטרון לרמאללה.

נכון, יש בכל התיקונים האלה תיקון המצב במשהו, ואנו נעריך מאוד את שר התחבורה אם יחיש אותם. לא

אינה פחותה ולדעתי אף עולה על מה שהיה בעבר. אנשים רוצים לראות את הארץ, לרבות ירושלים המאוחדת, שעוריה הדים רבים כל־כך בלב היהודים, כפי שאולי עדיין לא היה הדבר בתולדותינו.

אהרן גולדשטיין (נח"ל):

אבל מדוע צריך לעשן שם בשבת?

שר־התחבורה מ. כרמל:

זה כבר אינו שייך לי, אלא לשר אחר. אני מציע איפוא, אדוני היושב־ראש, להסיר הצעה זו מסדר־היום.

היו"ר י. נבון:

הצעה לחבר־הכנסת כץ.

יעקב כץ (פועלי אגודת ישראל):

כבוד היושב־ראש, חברי כנסת זכבדים. אני מציע לה־עביר את הצעתו של חבר־הכנסת פרוש להעדה, ואני רוצה לנמק את הצעתי.

אני חושב כי אי־אפשר להתייחס בקלות אל הממדים הגדולים, והייתי אומר הסיטוניים, שלבשו הנסיעות באוטו־בוסים בשבתות, ודווקא בקטע הזה, דווקא בחלק ששוכר, ובפרט בירושלים עיר הקודש והמקומות הקדושים. נזכחנו לדעת שהסנטימנט והרגשות שפעמו בקרב המשחררים ובקרב העם כולו לא היו של חולין. היה זה משהו נעלה ומקודש יותר, גם בלב אלה שתפשו את הדברים בצורה הברורה ובמשמעות הנכונה וגם בלב אלה שעדיין מתלבטים. כולם כאחד, אולי פרט לכמה יוצאים מן הכלל, רואים במקומות הקדושים ובירושלים השלמה והמאוחדת התגשמות של תפילה וגעגועים של דורות, ואי־אפשר להפוך את השבת בה למין שוק.

ההסעות האלה בשבתות מבוצעות באמצעות אוטובוסים השייכים לחברות מסוימות, חברות בעלות מוניפול, ורשיון כזה לא יינתן לחברות אחרות אם תבקשנה זאת. המוניפול הזה מאפשר לחברות להשתמש ברכב שלהן לנסיעות רבות בשבת שיש בהן גם פיתוי לאנשים, שאילמלא ניתנה להם האפשרות הזאת, היו בוחרים בימי חול כדי לערוך בהם את הביקורים האלה. הרבה מבין היהודים הדתיים נפגש נכספת להגיע לכל המקומות הקדושים, אבל טרם יכלו להגיע אליהם בגלל המגבלות בקבלת רשיונות וכו'. ולא אספר עכשיו כאן כיצד הסתדרו האחרים כל־כך טוב וכיצד השיגו רשיונות כאלה לשבתות דווקא.

אני חושב שהממשלה ושר התחבורה חייבים להראות הבנה לנפשם של המודעזעים מן התופעה הזאת, המודעזעים בראותם את הדרכים המובילות לירושלים, את רחובות ירושלים ואת ההתבוננות שליד המקומות הקדושים מלאים אוטו־בוסים ומכוניות. זו פגיעה חמורה ברגשותיהם ובמצפונם האמיתי, אמנם דיבר גם השר על מצפון. אין המדובר כאן בכפייה דתית, אלא בתביעה להימנע מפגיעה בקדושת ירושלים, באופיה ובאופיים של המקומות הקדושים. אפשר לפנות אל העם ולהציע לו לערוך את הביקורים במקומות האלה באחד מימי השבוע. ויכולים אנשים להתפנות לביקורים אלה גם בימות החול. המעוניין בכך ימצא גם את האפשרות לעשות זאת.

אני רוצה להעלות כאן עוד נקודה. הנה חברת התשלם בחיפה, למשל, ארגנה תחילה סיורים לגדה, לירושלים ולמקומות אחרים בימות החול. לפתע מתאדם העיתון את הסיורים האלה לשבתות. עובדים שהם שומרי שבת ושאינם משתייכים דווקא למפלגתי או למפלגה הדתית־לאומית,

אין אנתנו יכולים לאסור על אנשים להגיע בנסיעות פרטיות לכל מקום שהם רוצים, ושהדבר אפשרי שם מבחינת הסדרים הבטחוניים, בימות החול ובימי מנוחה. וכל אחד יכול לנסוע בימות החול. אנשים עובדים, עסוקים, צריכים להרוויח את לחמם. כמו בעבר כן גם עתה מותרות נסיעות פרטיות בשבת, ואסורה תנועה ציבורית באוטובוסים. כפי שנהגנו בעבר אנתנו נוהגים גם עכשיו.

גם בעבר אפשר היה לעשות שימוש באוטובוסים לצורכי נסיעות פרטיות ברשיונות מיוחדים להסעה פרטית, בהתאם לתקנה 386 לתקנות התעבורה. רשיונות כאלה ניתנו לקואופרטיבים בעבר, והם ניתנים עכשיו. אסורה היתה בעבר ואסורה גם עכשיו תנועה סדירה באוטובוסים בקווים שבמה מוכרים כרטיסים. אולם לקבוצה פלוגית או אלמונית המבקשת להגיע באורח פרטי לאיזה מקום והנוסעת במכונית פרטית או באוטובוס שנשכר לנסיעה פרטית, רשאית לעשות זאת; הדבר הזה איננו אסור, והוא הדבר המקוים אצלנו כל השנים.

ואם מדברים כך על רכבות יהודים מתושבי הארץ הסובלים מזה, צריך לזכור גם שמאות אלפים יסבלו טבל רב אם לא יינתן להם לנצל את יום המנוחה כהבנתם ולפי מצפונם. ואם אנתנו רוצים לחיות בשלום ובאחוה וברעות בתוך הארץ, בינינו לבין עצמנו, הרי אנתנו חייבים להבין איש את רעהו ולאפשר זה לזה לחיות חיוי הוא לפי מצפוני, ולא לכפות זה על זה אורח־חיים כפי שנראה לפלוגי או לאלמוני, לקבוצה פלוגית או לקבוצה אלמונית, עם כל הכבוד שאני רוחש לכולם.

אני מוכרח לציין כי אני משתמם לשמוע כאן, מעל במה זו, הכרזות כמו "לא ינתן" ו"לא נשלים" ואיום בזעם הציבור ובחרם והחרמה. דבר זה מזכיר את הימים האפלים ביותר של ימיה־הנעיים. מה היה אומר חבר־הכנסת פרוש לחבר כנסת אחר אילו היה הוא מאיים בהשלטת רצונו על האחרים באמצעים מסוג זה?

יש לנו מדינה מסודרת; אנתנו חיים על בסיס של חוק; אנתנו חיים לפי סדרי־חיים מתוקנים ומוסכמים עלינו, ובהתאם לכך אנתנו חייבים לנהוג אף אם מיעוט זה או זה אין דעתו נוחה מזה והדבר אינו מקובל עליו.

מנחם פרוש (אגודת ישראל):

חברה ציבורית שחיה מן הציבור רשאית וצריכה לה־אות התחשבות.

שר־התחבורה מ. כרמל:

אין אני מדבר על התחרה הציבורית, אלא על האדם הפרט להגיע ולראות מה שהוא רוצה לראות ואין לרשותו מכונית פרטית. כשיש לאדם מכונית פרטית, הכל בסדר; הוא קם ונוסע, ואין איש אומר לו דבר. כאשר מתלכדים חמישים איש כדי לנסוע נסיעה פרטית ברכב ששמו אוטובוס, איני רואה בזה שום פגם. דבר זה היה נהוג תמיד. על כל פנים אין זה פסול או פגום יותר מאשר נסיעה בשבת על־ידי מי שיש לרשותו מכונית פרטית שהוא, רעייתו וילדיו נוסעים בה.

אני סבור איפוא שאין אפשרות לכפות על הציבור הרהב הסתגרות בבתי בשבתות. אין אפשרות למנוע ממנו ניצול יום המנוחה שלו כהבנתו, כטעמו וכמיטב מצפוני. אני חוזר ומדגיש: לגבי התחבורה הציבורית באוטובוסים בשבתות, לא פרצנו את הגדר של המקובל. הנסיעות הפך־סיות באוטובוסים בשבתות היו נהוגות בעבר ונהוגות גם עכשיו. המטרה שלשמה משתמשים עכשיו באמצעי הזה

התחבורה רואה בענין זה ענין שבשיגרה, ורואה בדרישתנו חזרה ל"ימי הביניים", ומדוע הוא מדבר על העניין כאילו היו לו שני צדדים? הלא עניין זה נוגע לכולנו, לכל העם בישראל.

אני פונה לשר התחבורה שיסכים להעביר את ההצעה לוועדה, ובוועדה נחפש דרכים לפתור את הבעיה. לא נדבר על שימוש באמצעים אלו או אלו, אם כי אפשר להגיע גם לזה, על-ידי הרגזת הציבור. בוועדה נחפש דרכים בלבד את הנהירה הגדולה בשבת קודש בעיר הקודש, כדי להמשיך ברות האחוזה והאהבה שנתגלתה בעם בימים אלה.

היו"ר י. נבון:
אנו עוברים להצבעה. תחילה נצביע על הצעת חבר-הכנסת פרוש לקיים דיון במליאה.

הצבעה

ההצעה לקיים דיון על העניין במליאה לא נתקבלה.

היו"ר י. נבון:
אני מעמיד להצבעה את הצעת חבר-הכנסת כץ להעביר את העניין לוועדה.

הצבעה

ההצעה להעביר את העניין לוועדה לא נתקבלה.

אינם יכולים כמובן להשתתף בסיוורים אלה. מהם נמנע הדבר, אותו המצב גם במועצת פועלי חיפה ובמועצות פועלים אחרות שאינן מתחשבות בציבור העובדים הדתיים שלהן.

יצחק גולן (המפלגה הליברלית העצמאית):
אם כולם יסעו בימות החול — מי יעבוד?

דוד הכהן (המערך):
דברים אלה מצוצים מן האצבע.

יעקב כץ (פועלי אגודת ישראל):
אני מספר לכם עובדות. העתיקו את מועד הסיוור לשבת דווקא, ומונעים את ציבור העובדים הדתיים להשתתף בסיוור. השבת קדושה ומקודשת, כמובן לא לפי התפיסה של יום מנוחה גרידא. כל המאורע ההיסטורי הכביר שאירע לנו, גם הוא אינו רגיל. לכן צריך להתייחס גם לענין זה בצורה אחרת.

אני בטוח שכשם שהעם נענה לפניות להתנדב לכל משימה בימי המערכה, כך ייענה לפניה, אם תבוא מן הממשלה ומאנשי רוח, שלא לרמוס ברגל גאווה את השבת הקדושה במקומות הקדושים. זה ענין של נימוס, של דרך ארץ ויחס לשומרי השבת ולמקומות הקדושים. מדוע שר

2. ליקויים במערכת ההסברה

זה שנים שהערכים מקיימים משרדים פעילים ויעילים בארצות אירופה ובארצות-הברית. אנו לא קיימנו עד היום אף משרד מרכזי אחד להסברה ולתעמולה בארצות אלו; נחנו כמעט כליל שטח זה. אין לנו בו לא כוח-אדם ולא אמצעים כספיים. כבודם של הנספחים התרבותיים בשגרירות החרוץ שלנו במקומנו מוגה. אבל לא היו בידם הכלים, ולא הם יכלו לעשות את המלאכה. וחוזרת פה אותה תופעה, שכאותם שטחים שאנו ידועים בהם לשם בעולם, כמו בשבילי הרוח והידע וההנפש ורכישת דעת האדם, — באותם תחומים נכשלנו כשלון חרוץ בארצות חוץ.

אני יודע שאפילו במשטרים דמוקרטיים קובעים אינטרסים ושיקולים ממשלתיים ובינ-ממשלתיים, ואינטרסים גלובליים, ולא רק המצפון והמוסר. בכל זאת יודע אני שבמשטרים דמוקרטיים אין לזלזל בלחץ דעת-הקהל. במיוחד מצד חוגים אינטלקטואליים, איגודים מקצועיים וכו'. מה עשינו אנו בשטח זה? איפה היעילות שלנו, שהראינו בחוץ-לארץ בהרבה שטחים דומים, במקרה זה? מה עשינו כדי ללקט כל נאומי ההסתה של שליטי מצרים, סוריה ועיראק להשמדת ישראל? איפה ועדי הידיעות ואנשי הרוח שצריך היה לעוררם לפעולת הסברה? איפה הנוער היהודי והלא-יהודי שהיינו צריכים לעורר לפעולת הפגנות אבל זועם? איפה החבורות והעלונים שהיינו צריכים להכין גם בתצלומים, גם במילים, גם בפרסונים שיוצגו בכתרי הקולנוע ובטלוויזיה, אם לנו אין עדיין מכשיר זה?

ומה עשינו למעשה אפילו כדי לרכוש אהדת הקהל הערבית בארץ-ישראל המשוחררת ובארצות העוינות? הרי עד היום הם חיים באגדות ובאמונות שבהן הלעיטו אותם במשך שנים. הם מאמינים בהן עד היום. אמר מישו שאילו היה לו לנפוליון "רדיו קאהיר", לא היו ידועים עד היום שהוא הובס בוטרלו. עד היום מאמינים ערביי ארץ-ישראל

היו"ר י. נבון:
הכנסת תעבור להצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת אבניאל: ליקויים במערכת ההסברה. רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבניאל.

בנימין אבניאל (גח"ל):
כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני יודע באיזו מידה נכונה המימרה, כי המדיניות היא המשך המלחמה בדרכים אחרות. אבל בטוחני שבמקרה שלנו ודאי נכון שמדיניות הסובייטים ואויבינו הערביים היא בהחלט המשך המלחמה בנו, שמטרתה להשיג הישגים ביורה המדינית, באשר נכשלו בשדה הקטל. ודאי שאין להניח שמדיניות כלשהי מצדנו יכלה למנוע את המלחמה, פרט למדיניות של איבוד עצמנו לדעת. אבל מה שאני בטוח בו הוא, שמדיניות נכונה מצדנו עתה, יש בידי למנוע בזבוז פירות הנצחון ומניעת חזרה למצב של שפרדים חד-צדדי, ואפילו שפרדים הדדי, שבשניהם אין אנו רוצים.

ועוד אני יודע, שבעידן התקשורת ואפשרויות ההשפעה על-ידי דעת-הקהל בעולם בו אנו חיים, ישנה חשיבות ראשונה-במעלה להסברה טובה כדי לרכוש דעת-קהל, בפרט לאומה קטנה שלרשותה אין עומדים כלי-המשחית האזניים של פצצות האטום והמימן הנישאות על גבי טילים מרחיקי עוף.

והנה למרבה הפליאה, בענין חשוב זה נכשלנו קשות. נדהמנו. כולנו לראות שעם תום המלחמה חל מפנה דרסטי לרעה בגל האהדה של דעת-הקהל כלפנו; ולא רק בגלל מצבים אובייקטיביים, אלא גם, ואולי במידה רבה, בגלל מחזלים סובייקטיביים, כי לא היינו מוכנים מכל וכל למ' ערכת הסברה אפילו בחלקה; בוודאי לא עמדנו בה בשום טרופורציה באותה דריכות וכונונות שעמדנו במלחמה הצ' באית.

להשיב על דברי, יודע שלא ניתנות לו סמכויות מספיקות, יקום ויגיד: אין זה כך. כי בכלים אלה, בתקציב זה ובאמצעים אלה לא נצליח בעבודה שברגע זה חיונית לנו ביותר. אנו חייבים להצליח במערכת ההסברה כדי שלא יכריחנו לחזור למצב שנצטרך לשלם שוב את דמנו, אם בצורה כזו ואם בצורה אחרת, בתגובה למעשיהם של אחרים.

אדוני השר, עם כל מה שאנחנו מנסים לתקן, אני חושב שמן הראוי שתבוא לכאן ותקיים דיון מלא בנושא. נשמע נא איך אתה מתכוון לעורר את דעת-הקהל היהודית, איך אתה מתכוון לעורר חוגים אינטלקטואליים לא-יהודיים, איך אתה מתכוון לארגן פעולות של איגודים מקצועיים, איך אתה מתכוון להחדיר להסברה אנשים שלא יתנו מנחה לדעת-הקהל העולמית, כדי שיפעילו לחץ על ממשלותיהם.

זו פעולה אדירה ועצומה ומוכרחים להקדיש לה את תשומת-הלב. אם אינך יכול לעשות זאת כאן, עשה זאת בוועדה. אם אינך יכול לקבל זאת עליך, לא פה ולא בוועדה, אמור: לא אני האיש, זעקו וזעקו מרה כלפי הממשלה. שאינה ממלאה את תפקידה בשלוש הרשויות שאינן ניתנות להפעלה בצורה יעילה, כי כל אחת מהן מושכת לקצה אחר, כל קצה מושך על דעת עצמו כאשר תנוח עליו הרוח. מכאן לא ניושע.

הי"ר. י. נבון:

רשות הדיבור לשר הממונה על ההסברה, י. גלילי.

השר י. גלילי:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני משוכנע כי מעמדה של ישראל בזירה הבינלאומית איתן למדי, קודם כל בזכות צדקתה והכוח המגן על זכויותיה, בזכות המדיניות הנקוטה בידי מדינת ישראל ובזכות הממשלה הפועלת לשכנע את הבריות למען יעמדו לימינה של מדינתנו.

ישראל עומדת במאבק על קיומה. מאמצי הסברה הם בסבעו של דבר פועל-יוצא ממדיניות לאומית, כשם שגלוי מים בה קווי האופי של העם. הסברה ממלכתית באה לסייע לעם. בבית ובחוץ, במאבק על קיומו ועל זכויותיו, מושכל זה נכון במיוחד לגבי העם היהודי המפוזר וכן לגבי מדינת ישראל שהיא מדינת היהודים.

בעת הזאת, עם הפסקת האש, התעוררה העיקרית שלנו היא לשכנע את הבריות בעולם בדבר זכותה של ישראל לשלום ולבטחון; לכבוש את דעת-הקהל להבנה כי הגיעה העת שיששראל שתחרר ממצב של מדינת "אתה בחרתנו" לתוקפנות, למצור, לחרם, ויונח לה לרקום את חייה באין מפריע ולהביא לידי גילוי את ערכה הסגולי במשפחת העמים.

אמרתי, "לשכנע את הבריות בדבר זכויותיה של ישראל". והנה, בעוד שזכויות אלמנטריות שמורות לכל אומה ולשוך, ללא ערעור, יש מטילים בהן ספק לגבי ישראל. יש מטילים ספק בעצם זכותה ליחסי שכנות בשלום. יש מפקפקים — ולא רק שליטי ערב — בזכותה לשיט חופשי במצרי ים סוף ובסואץ, וכן יש מערערים על זכותה של ישראל לעירייה שלמה, מערערים על זכות היהודים לעלות, על הצורך והזכות שלנו בסחר חופשי ללא חרם, על זכותה של ישראל להגנה עצמית ועל זכותה לגבולות שיש עמם בטחון.

על סילוק כל הערעורים האלה חייבת מדינת ישראל להיאבק בזירה הבינלאומית, ויש עמה מירב הסיכויים לשכנע.

המושחרת וערביי הארצות השכנות ששילמנו מחיר דמים גדול. עד היום אינם מאמינים בתבוסתם הגדולה. אינני אומר שכולם כך. אבל חלקם הגדול כוודאי כך.

יכול להיות שהאשם איננו בשר ההסברה, שלא ניתנו לו כל הסמכויות הדרושות והן מסוגלות בין רשויות שונות. יכול להיות ששר ההסברה יש לו נטיות נפשיות לשטחים אחרים. איש איש וכשרונותיו. יכול להיות ששמו לפניו מכשולים. אבל מה אנו נושלים את המחיר בעד כל זה?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
מה זה נוגע לשר ההסברה בכלל?

בנימין אבניאל (נח"ל):
אני מדבר על ליקויים בהסברה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
הוא ממונה על ההסברה בישראל.

בנימין אבניאל (נח"ל):

אם שר ההסברה ממונה רק על ההסברה בישראל, אין צורך בשר הסברה. זו מדינה דמוקרטית וחופשית, ובמדינה כזאת אין צורך במישהו שיכוון את דעת-הקהל בפנים. אם יש ייעוד להסברה, הרי הייעוד הקלאסי הוא — להפריך השמצות, לזיום פעולות לרכישת גלי אהדה.

אני מכין שכמעט סיימנו את המערכה המלחמתית. אבל את המערכה המדינית לא סיימנו כלל וכלל. אנחנו רק בראשיתה. רק מתחילים בה. עד עכשיו אולי היתה היא לא פחות חשובה מן המערכה המלחמתית. ברור שאילו היו מעמידים לפני ברירה בין זו לזו, הייתי בוחר את הנצחון המלחמתי, עם כל הליקויים בהסברה. אבל למה לי להוסיף קשיים על קשיים, כשבמקום לעמוד במצב של מתגונן יכולתי לעמוד במצב אחר. ראינו איך עמד חוסיין באו"ם ואילו גלי אהדה עורר. מדוע לא באנו באותו יום כדי להפסיק את כל אותן פקודות מיבצע להשמד את התושבים במוצא, בשעלבים ובישובים אחרים, לרצוח גברים, נשים וטף? מדוע לא הזכרנו לאומות העולם את אשר אירע רק לפני דור, כאשר מיליונים עמדו בצל השמדה ולא נקפו אצבע למנוע זאת, כאשר אלפים שיכולים היו להינצל לא ניצלו, מפני שמישהו אמר שהדבר יחדד את היחסים הבינלאומיים וכרוך בסיכויים מדיניים. מינו ועדות אשר ישבו על המדוכה, וביתניים עבדו הכבשנים והומתו מיליוני היהודים, גברים, נשים וטף, והם עודם יושבים על המדוכה. האם רצו שתחזור הפרשה בישראל?

מדוע לא הטחנו בפניהם שאנחנו, דור ההשמדה והג' אולה, למדנו את הלקח ואיננו מוכנים לתת צווארנו לסבך ולתת דמנו להישקף, גם אם אחר כך יכתוב עלינו יבטושנקו את שירי באבייאר, ופדרנקו יגדף אותנו היום בגידופים פוגרומיסיים. מוטב לנו כך. מדוע לא תלינו את הקולר בהם? מדוע לא עשינו פעולות שיוכיחו לאומות העולם מה הצלנו ועד כמה הצלנו גם את נפשם ומצפונם, כדי שחם וחתלה לא יחזרו הטבח?

עכשיו יש ועדות שרים מתאמת. יושב שם שר שאני מעריך אותו מאד, ומכבד מאד גם את האחרים. אבל זאת לא זאת. הם יקבעו קו מנחה. אבל קו מנחה דורש ביצוע. ואת הביצוע אין לנו אפשרות לעשות. אין לך, אדוני השר, איש שירכז זאת, אין לך אפילו מנהל כללי ראוי לשמו. המנהל הנוכחי עומד ללכת. ובכלל אין לך כלים לביצוע. אחת מן השתים, אם אדוני שר ההסברה, שצריך

במדיניות שמעשיה הסבירו את צדקת מדינת ישראל וזכר־יותיה יותר מכל "הסברה" שהיא, אדגים זאת בכמה דוגמות. בימי החירום שהו בארץ כ־800 עתונאי חוץ. אילו נהגנו עם עתונאי החוץ באורח בלתי־מושכל, והיינו חוסמים בפניהם את הדרך אל זירות הקרב, היינו ממיתים עלינו פורענות נוראה. אילו היינו אוסרים עליהם לבקר בכל אשר ירצו — היינו מושכים עלינו חשדות שווא, כאילו יש ויש לנו מה להעלים. שום הסברה לא היתה מועילה, וכל ק"ן טעמים לא היו מצליחים לתרץ את המעוות הזה. והנה, למדנו משהו משנת 1956 וממאורעות אחרים. התרנו לעתונאי־חוץ ללכת אל זירות הקרב, ואחד מהם אף נפל תוך כדי מילוי תפקידו העתונאי — וממראה עיניהם למדו לדעת אותנו כמות שהגנו. הם התרשמו עמוקות מהסגולות הנגידות. הסגולות, שבצבא הגנה לישראל, והם נתנו לזה ביטוי באלפי מאמרים, תשדורות רדיו ותשדורות טל־וויזיה; הם הוציאו את שמה של ישראל לשבח ברחבי עולם, וסיפוריהם נודעים בכל אתר ואתר.

הנה, הכרעה כזאת בדבר מדיניות אין כמותה לחיוב מנקודת־הראות של מאמצי השכנוע של העולם.

אביא דוגמה שניה. אנו חייבים להזים דיבות. שמעונו שווא ודברי שטנה, כשם שאנו חייבים להאיר את החיוב ולפזר א־הבנות. החלטתה של ממשלת ישראל להתיר לתר־שבי הגדה המערבית אשר עברו את עברו המזרחי של הירדן, לשוב אל בתיהם ומקומותיהם, ככל שיוברר שאינם בגדר סיכון בטחוני — ההחלטה כשהיא לעצמה, וביצועה הנאמן — אין כמותה להציג את ישראל בקלסתר פנים של מדינה נאורה והומאנית. החלטה כזו מועילה יותר מאשר כל דברי הסבר אחרים, ולו גם במיטב כלי התקשורת ההמוניים.

ההתייחסות שלנו אל שבויים, אל פליטים, ככל שהיא נאורה, תרבותית ואנושית — כפי שהיא חייבת להיות וכפי שהיא טיפוסית לישראל — אם ניטיב להציגה כלפי העולם, כן נצליח לשכנע. דבר זה יש לעשות באמצעות עתונות, רדיו, טלוויזיה, ופחות מכל בהרצאות, ועוד פחות בחוב־רות, אלא על־ידי שימוש באמצעים החדשים המגיעים אל הבית, החודרים אל התחום האינטימי של האדם, המשיגים את כל הגילגולים. אמצעים אלה לא יחטאו, ככל שיבואו לש־רת מדינית נכונה.

אני משוכנע שהמדיניות הישראלית בעת הזאת ניתנת להארה, להצדקה ולשכנוע. ואינני שותף לרואי השתזרות. ככל שנשכיל לערוך את עבודתנו באורח שיטתי, בניצולם של אנשי מקצוע וידע משדה ההסברה והתעמולה, וככל שנהיה מאורגנים כדרך שעלינו להיות מאורגנים.

חברי הכנסת, אני רוצה להזכיר לכם שמעולם לא החליטו הכנסת והממשלה על הקמת משרד הסברה החולש על הפעולה בתוככי ישראל, בעולם היהודי ובעולם הנכרי, בזירה הפנימית ובזירה הבינלאומית. השלוחות הללו מחולקות, ולא במקרה. כיוון שכך, אין רשות אחת צריכה לפלוש אל חברתה באקראי ובלא דעת ועלידי הסגת גבול. נכון הדבר שאיננו צריכים להישאר בגדרי הפעולה שהיינו רגילים בה לפני שעת החירום. אנו עומדים בזירה של מאבק מדיני חמור, שעלול להיות גם ממורש. צריך לזכור: מאחר שממשלת ישראל החליטה כי באין שלום לא ימוש צבא הגנה לישראל מעדותיו — הרי שממהלטה זו מתחייבת ההכרה שלפנינו מאבק לזמן ארוך וקשה, בעטיה של העובדה שאיש משלינו ערב אינו מסכים לשאת ולתת אתנו לשלום. לישראל נשקף מאבק קשה וממושך;

רצוני להדגיש את העובדה: בעצרת האומות המאוחדות לא הצליחו אויבינו להשיג שני שלישים של הקולות כדי לכפות על ישראל נסיגה מהישגיה, על מנת לנשל אותה מהישגי הנצחון. הדבר מסתבר קודם־כל בזכות צדקתנו; אבל אין להפריד עובדה זו מעמדתנו בדעת־הקהל העולמית. אני חושב שישראל נתברכה בהישגים עצומים בדעת־הקהל העולמית, לא רק ולא בעיקר בזכות פעולת ההסברה, אלא בזכות נצחונות צבא הגנה לישראל ובזכות צדקת רצון הקיום שלה, וכן בזכות מערכת ההסברה שנתבצעה על־ידי משרד החוץ ושלוחותיו המסופעות והרבות, ובעיקר בזכות האור אשר שמע מישראל עצמה בתקופת החירום ועד עצם היום הזה.

גל חם של אהדה והבנה לישראל מציף את העולם כולו; ישנה התעוררות גדולה בקרב חוגים אינטלקטואליים, וכל שכן שנתלקחה התעוררות רבה בקרב היהודי. האחראים על פעולות ההסברה בזירת העולם זכאים להתברך בהישגים גדולים. ולמותר להגיד שבאמרי דברים אלה אינני בבחינת נחתום הבא להעיד על עצמו ועל עיסתו ולש־בח את פעולתו. אני משוכנע שידידי חבר־הכנסת אבניאל משכיל במידה מספקת כדי לדעת שאינני משבח את פעלי אלא את פעלם של עמיתי שר החוץ וחבר האנשים אשר עובדים עמו בשלוחות של ישראל בעולם. אני משוכנע שאפילו ידידי חבר־הכנסת אבניאל יעשה עצמו כבלתי־רואה ואינו יודע מי זכאי לשבחים אלה, ומי שזכאי לשבחים הוא גם כתובת לביקורת. הוא מכיר יפה את הכתובת הזאת. ואם היום בעמדו על הדוכן החסיא את בחירת הכתובת לביקורת. הרי טעה ביודעין ולא בלא־יודעין.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אדוני, הממשלה טעתה, היות ולא אתה היית צריך לעלות על הדוכן. הממשלה שלחה אותך.

השר י. גלילי:

אני עומד פה ברצון. אני חבר הממשלה, ואני חושב שהממשלה פועלת על־יפי עקרון של אחריות קולקטיבית, וחבר הממשלה חייב לעמוד על זכויותיה, גם בפני הביקורת של חבר כנסת. גם לחבר־הכנסת אבניאל יש נציגים בממשלה שאילו היו מופקים על עבודה מסוימת, היו חייבים להגן לא רק על עבודתם אלא גם על עמיתיהם. ואינני עושה כל שקר בנפשי בספרי את שבחי מעשיה של הממשלה בזירה הבינלאומית, אף שגם אני יודע עד כמה יש ויש לעשות.

הדברים של חבר־הכנסת אבניאל לא הניחו מקום לדיון במליאת הכנסת. שהרי על מרבית שאלותיו אפשר להשיב: ראשית — מה שהוא הציע לעשות — נעשה. הוא עומד פה ושואל באופן ריטורי: מדוע אין אנשים גורמליים נוהגים לסעוד בצהריים. ובכן — סועדים בצהריים. רוב השאלות־ההצעות ששאלת — עושים אותן.

בנימין אבניאל (גח"ל):
עוד לא.

השר י. גלילי:

רוב השאלות ששאלת — עושים אותן. וכמובן, אפשר לעשות טוב יותר, אפשר לעשות הרבה יותר. עוד אדבר על זה.

עם זאת, ישנם אצלנו המפליגים מאד בערכם של אמצעים שאינם עקר. כן ישנם בינינו, שאינם מבחינים בערך המדיניות. אני סבור שבמערכה הזאת נהגה ישראל

את האמצעים החדשים של מדע התקשורת, אין אנו זקוקים למלאכותיות ואנו חזקים באמת. ואם נעמיד לרשות האמת גם את אמצעי התקשורת החדשים — מובטחים לנו סיכויים טובים.

מבחינה זו הממשלה מסתייעת ותסתיע גם באנשי מקצוע וגם בשיטות המדעיות החדשות. בשירות לצדקתנו אין לנו שום סיבה לדאגה. יש לנו סיבה להיות ערים; יש סיבה להיות מתוחים. ואמנם, מערכת ההסברה של הממשלה חייבת להתנהל בעת הזאת מתוך תחושה של סכנות גדולות. אין אנו משוכנעים שלא תתחדש האש. אנו חיים רק בעת של הפסקת אש שיכולה להתחדש. מרכיזים סביבנו כוחות עוינים גדולים. אנו חייבים להציג ביורה הבין-לאומית את זכותנו לשלום של בטחון. אין לחזור למצב שהיה. אפשר שצפויים לנו איומים ולחצים. יש לנו כל היסוד לחשוב שהמוראל שהתגלה באומה בימי החירום ועמד לה כדי להשיג את הנצחון — יתגלה גם בשירות המאבק המדיני ומאמצי השכנוע ביורה הבין-לאומית, ולשירות הממשלה לעת קבלת החלטות אמיצות ושקולות. ואין לי שום סיבה להתנגד לדיון בוועדה, אשר ייערך בוודאי בעת ששר החוץ כבר יהיה בארץ, ובהשתתפותו אפשר יהיה לעמוד על הדברים כהווייתם.

הי"ר י. נבון:

האם חברי-הכנסת אבניאל מסכים שהעניין יידון בוועדה?

בנימין אבניאל (גח"ל):
כן.

הי"ר י. נבון:

נצביע איפוא על ההצעה להעביר את העניין לוועדה.

הצבעה

ההצעה להעביר את העניין לוועדה, שתיקבע עלידי ועדת הכנסת, נתקבלה.

3. יזמה ישראלית להקמת מדינה פלשתינאית בשטחים הכבושים

הנושא של הוויכוח הזה — פרוציה או קונפדרציה של הארץ. על כך אנחנו קוראים בעתונים זרים. אבל להופיע לפני הכנסת — זה לא נאה לראש הממשלה. אני מוכרח לומר, שהכנסת מידרדרת יותר ויותר למצב בו הרשות המבצעת מתייחסת אליה כמו אל פרלמנט ברפובליקת-בננות מרכז-אמריקנית.

רות הקטין (המערך):
היו פה שני שרים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
השאלה היא, במה הממשלה מוכנה לדון ובמה לא. בדברים צדדיים ומשניים היא מוכנה לדון, אבל לא בשאלות הגורליות למדינה בשעה זו.

עם זאת, כבוד היושב-ראש, אעבור לעצם ההצעה לסדר-היום: ארץ-ישראל השלמה נמצאת עתה בידנו. השאלה היא, מה נעשה בה. למעשה, ניצבות לפנינו שלוש אפשרויות, ושלוש אפשרויות בלבד. האפשרות האחת היא: לחזור למצב של מדינת-גיטו המנוחקת מן המרחב, ולהחזיר את השטחים שנכבשו לידי הדיקטטורות הצבאיות של ירדן ומצרים, בלי לשאול את תושבי השטחים עצמם במה רצונם.

במאבק הזה אנו נוקטים לא רק לדרכי פעולה דיפלומטיים, ולא רק להופעה בלתי-אמצעית של שליחי המדינה ונציגיו. תיה בחוץ, אלא אנו צריכים לחולל תנועה לימינה של ישראל, תנועה ציבורית עממית רבת-גוונים. אין אנו יכולים לפעול רק בערצים הרשמיים של הממשלה ושלוחותיה. וככל שנדבר במירב הגוונים, בלא להתיירא מניאוסנסים כלשהם, גם בלא להירתע מהסתייגות פה ושם מצד זה או סעיף זה שבהחלטות הכנסת או הממשלה — אין אנו חייבים לדבר לשון אחת ולהתנבא בשפה אחת. לא יפה פה סטריאוטיפ, ולא צריך להתגעגע אחר קלישאות. צריך לדבר בשפה אנושית, על כל הגוונים ובני-הגוונים של לשון אנושית, באשר המכנה המשותף הוא איתן ומספיק כדי לגונן על צדקתנו וכדי להסתער על מבקשי רעתנו ולהוכיח את כובם על פניהם.

חברי הכנסת, אין אני רוצה להשתמש בשעה זו ולדבר בקטע של ענייני הסברה שלא הוצג לסדר-היום. בוודאי תהא לי הזדמנות לעשות זאת, כשם שאני משוכנע שלעמיתי שר החוץ תהא הזדמנות להשיב על הדברים הבלתי-מבוססים אשר נשמעו פה מפי הפותח. רצוני לסיים ולהגיד: הממשלה ערה לבעיות הללו. היא גם יודעת את המשגים שנעשו בהעדר תיאום בין הזרועות השונות העוסקות במעשה זה. ומתוך כך הוקמה ועדת המנהלים הכלליים לתיאום הפעולות, וכן ועדת השרים שאני מקווה שתהא מקור של יזמה ותנופה בשדה-הפעולה זה.

עלי לומר שאין זה מן הנמנע שידידי חברי-הכנסת אבניאל משוכנע בזכותו וביכולתו לשים עצמו בוחן כליות ולב ומומחה להגדרת "נטיית נפשיות" של הזולת. אינני רוצה לנשל אותו מן הבטחון הזה, והוא ראשי להמשיך בקו זה. כל שאני רוצה לומר הוא שחברי ואני משוכנעים כי יש להיזקק לאמצעי הפעולה החדשים; אך שום אמצעי אפילו חדיש ביותר אין בו כדי לברוא יש מאין. אין אנו מאמינים בבואה שיוצאים אותה באופן מלאכותי. אין הכוב נעשה אמת, לאורך-זמן, עלידי שמעמידים לרשותו

הי"ר י. נבון:

אנחנו עוברים להצעה לסדר-היום של חברי-הכנסת אבנרי — יזמה ישראלית להקמת מדינה פלשתינאית בשטחים הכבושים. רשות הדיבור לחברי-הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מוכרח להביע, קודם כל, התמרמרות. על העדרו של ראש הממשלה מן הדיון הזה. כל הכבוד לוויכוח עם חברי-הכנסת דוד הכהן, או עם כל חבר כנסת אחר, במליאה ובכל מקום אחר — ולפי תקנון הכנסת זה בסדר גמור. אבל הנושא הזה מכונן לרשות המבצעת של המדינה; הוא נוגע לאחת השאלות הגורליות העומדות לפני האומה. התעלמות הממשלה מן הצורך לדון בכך בכנסת היא תופעה המדאיגה במידה גוברת והולכת. כל ארחי פרחי האל לארץ, כאשר בכיסו כרטיס עתונות של עתון זה, זוכה לשעות על גבי שעות של ראיונות עם ראש הממשלה ושרים אחרים, ולהצהרות על עתיד השטחים הכבושים ועל כל נושא אחר. אבל בכנסת של מדינת ישראל אין הממשלה מוכנה להופיע ולדבר על נושא זה.

היום ישנה בעתון הצהרה של ראש הממשלה לפני סוכות היות היזמות הצרפתית על עתיד השטחים הכבושים, ובכללה

השאלה השניה: מה תהייה גבולות פלסטין? פלסטין כוללת, כמובן, את הגדה ואת רצועת עזה — כל השטחים של ארץ-ישראל המנדטורית, שמחוץ למדינת ישראל וירושלים.

אם תושבי צה"י סיני ירצו להצטרף למדינה כזאת — בוודאי יהיה זה טוב. אם תושבי עבר-הירדן ירצו ויוכלו, בהכרעה חופשית, להצטרף למדינה כזאת — בוודאי זה טוב.

יש לציין כאן שהמושג ההיסטורי "פלסטין" בשפה הערבית, בניגוד ל"ארץ-ישראל" בשפה העברית, מציין את השטח בין הירדן והים. ארץ-ישראל, בשימוש הלשוני שלנו, הגיאוגרפי ולא הפוליטי, כוללת את שתי גדות הירדן.

רחל צברי (המערה):

זאת אומרת, גם ישראל כלולה במושג פלסטין.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

נאמר לי מפי מומחי לשון שהתייגעתי אתם, שבשפה הערבית פלסטין, כמושג גיאוגרפי, איננו כולל את עבר-הירדן.

גבריאל כהן (המערה):

פלסטין זהו רק חלק מארץ-ישראל.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

זהו ויכוח בפני עצמו.

ה"ר י. נבון:

את הדיון הזה נקיים בהפסקה. אני רוצה להסב את תשומת-לבך שזמנך עבר. אני מציע לך ליטול את הנקודה החשובה ביותר ולסיים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

באמת קשה למצוא את הנושא במסגרת של עשר דקות, כי יש שאלות רבות, אבל אתה יכול להפסיק אותי בכל זמן שאתה רוצה.

ה"ר י. נבון:

יבנו שיש הרבה מאוד שאלות. אני מציע לך להציג את הבעיה העיקרית שאתה מציע לדון בה וקח את הפסקה המסיים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אם אין ברירה, אני מקבל זאת. אם אדוני ירשה לי אוסף רק עוד שתי שאלות.

ה"ר י. נבון:

הבעיה היא לא מספר השאלות אלא שאלת הזמן. קח לך עוד דקה וסיים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אציג את השאלות ואשיב בקיצור נמרץ.

ה"ר י. נבון:

אני מציע לך להציג את השאלה מבלי לתת תשובה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אנה כן. הנה השאלות העיקריות:

האם מדינת פלסטין לא תהיה מדינת-חיץ, בלי כושר-חיים, או מושבה ישראלית?

מה יהיו תחומי הברית? האם היא תהיה פדרציה, קונפדרציה או מבנה אחר?

ישנה נטייה כזאת. היא יכולה להסוות את עצמה בשם איפה להסכימו שלום חתומים. אבל הסכמי שלום, כפי שהם עומדים לנגד עיני רבים, אינם, בסופו של דבר, אלא הסכמי שבית-נשק בשם אחר.

האפשרות השנייה, הנגדית, היא — סיפוח השטחים האלה למדינת ישראל. שוב בלי לשאול את התושבים. מירוש הדבר, וזה צריך להיות ברור לכל אחד, ויש לומר זאת בפה מלא — הפיכת ישראל המורחבת למדינה דו-לאומית. באמצעי דמוגיה אפשר לטשטש מציאות זו, ולנהל מסע שיש לו לפעמים גוונים פשיסטיים. אבל בהיסטוריה אין התחכמויות. מדינה שיש בה 2.5 מיליון עברים ו-1.5 מיליון ערבים, ושבה ייווצר רוב ערבי תוך דור, תהיה בהכרח מדינה דו-לאומית. שום התחכמות של מתן אזרחות או אימתן אזרחות או מתן אזרחות חלקית, לא תועיל כאן. לא נוכל להתחיל בשטחים כאלה בלי לתת לכל התושבים זכויות דמוקרטיות מלאות, ואם לא עכשיו, הרי בעוד שנה-שנתיים. מי שמחייב פתרון כזה חייב לדעת לקראת מה הוא חותר.

דעתי היא שדרך זו אינה מעשית ואינה רצויה. חיים יחד של עברים וערבים בארץ הזאת, שאני רוצה בהם לא פחות ממישהו אחר בבית זה, לא ייתכנו בדרך פשוטית זו, אחרי כל אשר קרה במרוצת שני הדורות האחרונים בארץ. נצטרך לעבור הרבה שלבים עד אשר נגיע למצב כזה.

גשאר הפתרון השלישי, שאנחנו דוגלים בו, ושקוראים לו עכשיו, בדרך הסיסמה, בקיצור — פדרציה. לא העלינו הצעה זו אתמול, לצורך קניונקטורלי, אחרי מה שקרה. אנחנו דוגלים בפתרון זה באופן עקבי מאז היום הראשון להקמת המדינה, והטפנו לו בלי הרף בתוך הארץ, בחישוב לארץ ובמרחב, בכל האמצעים שעמדו לרשותנו. גיבשנו הצעות מפורטות ופירסמנו אותן, ולא יבוא איש אלינו בחשד שלגבינו הם משמשים הסוואה למשהו אחר. מירוש הדבר, בקיצור: נעזור לעם הפלסטיני להקים רפובליקה פלסטינית, שבתבט את ישותו הלאומית, ונשלב את הצעת העזרה שלנו בהצעה להקים ברית-מדינות, פדרציה או קונפדרציה של ארץ-ישראל. בצורה זו בלבד אפשר לשלב את שתי מטרות-היסוד שלנו: (א) לשמור על אחדות ארץ-ישראל; (ב) להגיע אל השלום. אין, לפי תפיסתנו, האחד בלעדי השני. בלי איחוד הארץ לא יהיה שלום; בלי שלום לא נשמור על אחדות הארץ. בלי חיים בצווחא של שני העמים, היושבים בארץ הזאת, תוך הבנה, תוך הסכם ותוך שותפות-פעולה — לא נשיג לא את השלום ולא את האחדות.

הייתי רוצה, כבוד היושבראש, לענות על כמה שאלות המתעוררות אוטומטית לגבי הצעה זו — להציג אותן ולענות עליהן כמיטב יכולתי בתחום הזמן שניתן לי, שהוא איננו רב. אני יודע מה רב הקושי להציג תכנית כל-כך מהפכנית ומקיפה בתחום הזמן של הצעה לסדר-היום. הלוואי והיתה דרך אחרת.

השאלה הראשונה: אין נעזור בהקמת מדינה פלסטינית? הצערים המעשיים, שאנחנו מציעים אותם, הם: 1. משאל-עם בהקדם, על-פי תכנית ערוכה ומפורטת של הקמת מדינה והקמת הפדרציה. אפשר לערוך אותו בסיקוח בין-לאומי, ולעיני העולם כולו. 2. הקמת ממשלה פלסטינית זמנית, שתציג ייצוגאמת את הכוחות החיוניים בעם הפלסטיני. 3. עריכת בחירות חופשיות ראשונות לפרלמנט פלסטיני, תוך זמן סביר. 4. העברת סמכויות מינהליות לממשלה הזאת, בקצב מורג אך מזורז.

היכן תהיה בירת הסדרציה?

האם הערבים יסכימו לתכנית הזאת?

האם יביא הדבר לניתוק העם הפלסטיני מן המרחב? מדוע צריך להחליט מיד? — ולשאלה אחרונה זו אענה, ובכך אסיים.

כבוד היושב-ראש, עמדת ממשלת ישראל, שהיא עמדה של "שב ואל תעשה", נכחה להידברות עם ממשלות ערב, אבל לא עם העם הפלסטיני, שעמו אפשר עכשיו להידבר, — זוהי עמדה נוחה, פקחת, אך עקרה לחלוטין. מפני שמ עשינו יום יום באזורי הכיבוש יוצרים אווירה נפשית, טובה או רעה, בכיוון זה או אחר, לקראת פתרון זה או אחר. הסדרציה צריכה ליהפך לממשות פסיכולוגית, בטרם תוכל ליהפך לממשות טוליטית. האווירה הפסיכולוגית גוררת על-ידי מעשים. בהעדר החלטה חיובית של ממשלת ישראל על פתרון זה, מתמעטים בהכרח סיכויי מדי יום ביומו, על-ידי עצם מעשינו ומחדלינו.

היו"ר י. נבון:

רשות הייבור לחבר-הכנסת דוד הכהן.

דוד הכהן (המערך):

כבוד היושב-ראש, בראשית דברי אני מרשה לעצמי לנצל הזדמנות זו כדי להסב את תשומת-לבך, כיושב-ראש הישיבה, ובייחוד את תשומת-לבו של יושב-ראש ועדת הכנסת, למשהו, אשר לדעתי חסר בתקנון הכנסת. מקובל הדבר, שכאשר מגישים שאילתה, מגישים אותה לשר, מנוסחת סעיפים סעיפים; השר מעיין בשאלתה שבוע או יותר — לפעמים שבועיים ולפעמים זמן ממושך יותר; הוא נעזר בנימוקים שבשאלתה ועונה. מתעוררת השאלה מדוע, כשמציעים הצעה לסדר-היום, אשר יש לי יסוד להניח שיש לה משמעות עליונה יותר על פני שאילתה, הרי זו מנוסחת על-ידי מסוק אחד בלבד של כותרת ובעל ההצעה רשאי לגאום עשר דקות ויותר מבלי שגיש תחילה לפחות קיצור הדברים שהוא מתכוון לשאת, ומיד חייב השר לענות לו. לדעתי, הדבר הזה טעון תיקון בתקנון הכנסת, ואני משתמש בהזדמנות הזאת להעלות את הענין הזה כאן.

היו"ר י. נבון:

נושא זה אינו עומד לדיון, חברי הכנסת.

דוד הכהן (המערך):

אשר להצעה לסדר-היום שלפנינו, במקרה זה אני רוצה להבטיח לחבר-הכנסת אבנרי ולכנסת כולה, שאין כל הת-עלמות מצד הממשלה לדון בשאלה, אשר דומני אמר חבר-הכנסת אבנרי שזו שאלה גורלית. אמנם שאלות גורליות עומדות לפנינו בעקבות המלחמה האחרונה, אולם אין בדעתי, בהזדמנות זו, להתייחס אף לא במשפט אחד להצעות שנשמעו כאן מפי חבר-הכנסת אבנרי, לא מן הצד המעשי שבהן ולא מצד הפתרונות שהציע, ושהוא רואה אותם כפתרונות סופיים.

אני רוצה לשכנע את חברי הכנסת, שיאמינו לממש-לה — ונתבקשתי במקרה זה על-ידי ראש הממשלה להודיע זאת כאן, ובכך אני ממלא תפקיד — שברגע זה אין השעה כשרה לשום דיון פומבי בשאלות מסוג זה שעורר חבר-הכנסת אבנרי. אין זאת אומרת שהממשלה איננה דנה בהן, במישורין ועל-ידי ועדות מומחים. היא דנה בכל הבעיות הגורעות ממלחמת ששת הימים, ואין כל ספק בלבי שבבוא השעה תביא הממשלה את הצעותיה לפני הכנסת, או לפני הוועדה המוסמכת מטעם הכנסת תחילה, והיא לא תסיק שום מסקנות סופיות בלי שהמשרד הדמוקרטי שלנו יקבע את הדבר הזה סופית.

לכן אני מבקש, אדוני היושב-ראש, שהצעתו של חבר-הכנסת אבנרי תידחה ולא תובא לדיון.

היו"ר י. נבון:

חבר-הכנסת אבנרי הציע לקיים דיון במליאה. אתה מציע להסיר את השאלה מסדר-היום. ניגש להצבעה.

הצבעה

ההצעה לקיים דיון על העניין במליאה לא נתקבלה. ההצעה להסיר את העניין מסדר-היום נתקבלה.

היו"ר י. נבון:

הישיבה הבאה של הכנסת תתקיים ביום ב' הבא, בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

נספחות

א. סדר-היום לישיבות קצ"ו—קצ"ח

- א. שאלות.
- ב. סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו.
- ג. חוק שירות מילואים (תגמולים) (תיקון מס' 5), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- ד. תשובת שר הדואר לדיון על פעולות משרדו.
- ה. חוק ההתיישבות החקלאית (סייגים לשימוש בקרקע חקלאית ובמים), תשכ"ז—1967 (קריאה שניה ושלישית).
- ו. חוק שעות עבודה ומנוחה (תיקון), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- ז. חוק חופשה שנתית (תיקון מס' 3), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- ח. הצעות לסדר-היום.
- ט. חוק להסדר ההימורים בספורט, תשכ"ו—1967 (קריאה ראשונה).
- י. חוק לתיקון דיני מסים (חילופי ידיעות בין רשויות המס), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- יא. חוק מס שבח מקרקעין (תיקון מס' 2), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- יב. חוק שירות המדינה (גימלאות) (תיקון מס' 8), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- יג. חוק נכסי נפקדים (תיקון מס' 4) (שחרור נכסי הכנסיה האוונגליטית-אפיסקופלית והשימוש בהם), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- יד. חוק לתיקון פקודת המשקאות המשכרים (ייצור ומכירה), תשכ"ו—1967 (קריאה ראשונה).
- טו. חוק לתיקון פקודת הטבק (מס' 3), תשכ"ז—1967 (קריאה ראשונה).
- טז. חוק לתיקון פקודת סדרי השלטון והמשפט (מס' 12), תשכ"ו—1967 (קריאה ראשונה).
- יז. חוק לביטול חוקים שנושנו, תשכ"ז—1966 (קריאה ראשונה).
- יח. הודעת הממשלה בדבר הקמת טלחיונה כללית.
- יט. מהות תרבות החיים בדמוקרטיה פעילה (הצעות חברי הכנסת מ. צימרמן וש. אלוני).
- כ. חוק למניעת הונאה בכשרות, תשכ"ו—1966 (קריאה ראשונה).
- כא. חוק לתיקון פקודת החוק הפלילי (מס' 26), תשכ"ה—1965 (קריאה ראשונה).

ב. הצעה לסדר-היום לישיבות קצ"ו—קצ"ח

466. א. אבנרי (העולם הזה—כוח חדש): יומה ישראלית להקמת מדינה פלשתינאית בשטחים הכבושים.
469. ב. אבניאל (גח"ל): ליקויים במערכת ההסברה.
471. א. שוסטק (המרכז החופשי): מסירת ארמון הנציב בירושלים לרשות נציג האו"ם הגנרל אוד בול.
476. מ. פרוש (אגודת ישראל): הפעלת אוטובוסים ציבוריים לטיולים בשבתות.

ג. מסקנות ועדת העבודה בענין הבטחת תעסוקה לחיילים משוחררים

- והתקציבים הגורמים לעיכובים בהפעלת עבודות והגברת התעסוקה.
- ב. התעדה ממליצה לזרז ככל האפשר את ביצוע עבודות התשתית של פיתוח המשק: מקורות מים, גשרים, מבני תעשיה, בניית מוסדות ציבור, שיכונים בהתיישבות, בניית שיכונים לשם חיסול משכנות עוני, עבודות פיתוח עירוניות, וכן עידוד הפעילות בענף הבניה בכללו.
- ג. לפני ועדת העבודה הובאו כמה מקרים שחיילים משוחררים קיבלו מכתבי פיטורין בשוכם מן החזית. גם אם היו אלה מקרים בודדים, לעת עתה, אין בשום פנים להשלים עם גילויים חמורים אלה.
- התעדה קובעת את זכותו הבלתי-מעורערת של חייל משוחרר, על-פי חוק החיילים המשוחררים (החזרה לעבודה), לחזור למקום עבודתו.
- בישיבת הכנסת מיום כ' בסיון תשכ"ו (28 ביוני 1967) העלה חבר-הכנסת ש. רוזן הצעה לסדר-היום בענין הבטחת תעסוקה לחיילים משוחררים. הכנסת העבירה את ההצעה לועדת העבודה.
- ועדת העבודה דנה בענין ישיבות, בהן שמעה את נציגי משרד העבודה, משרד השיכון ומשרד האוצר. הוועדה רשמה לפנייה את הודעותיהם של מנהל שירות התעסוקה, נציג משרד האוצר ומשרד השיכון בדבר התכניות וההסדרים הקיימים בקשר עם הגברת התעסוקה. כן שמעה הוועדה מפי הנציגים הנ"ל על העיכובים והמכשולים המאטים את קצב ביצוע התכניות האמורות.
- בסיכום הדיון באה התעדה לידי המסקנות הבאות:
- א. הוועדה ממליצה לפני כל משרדי הממשלה והרשויות המקומיות הנוגעים בדבר, לנקוט בדחיפות בצעדים הדרושים לסלק את כל המכשולים המינהליים, הסידוריים

סיכום הישיבות

- ישיבה קצ"ז (ט' בתמוז תשכ"ז — 17 ביולי 1967)
היו"ר — ק. לוז; ד. נצר; ר. הקטין.
א. סגן מזכיר הכנסת ח. ליאור הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- ב. שר־החינוך והתרבות ז. ארן מסר סקירה על פעולות משרדו. בוויכוח השתתפו: י. מ. לוי, ד. צברי, א. רימלט, ד. לוי, מ. פריפורט, ר. הקטין, א. תלמי, פ. רוזן, א. טיאר, י. כץ, א. אבנרי, ש. מיקוניס, ד. סדן, ד. נצר.
- ישיבה קצ"ח (י' בתמוז תשכ"ז — 18 ביולי 1967)
היו"ר — א. תלמי; ר. הקטין.
א. מזכיר הכנסת מ. רוזני הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- ב. שר־האוצר פ. ספיר השיב על 2 שאלות של חברי הכנסת: ע. דגני, א. טיאר.
- ג. בהמשך הדיון על סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו השתתפו: א. רויאל־נאור, א. חסין, א. ידלין, ג. כהן, פ. זוארץ, י. נבון.
- ד. שר־העבודה י. אלון הביא לקריאה ראשונה חוק שירות מילואים (תגמולים) (תיקון מס' 5), תשכ"ז—1967. בוויכוח השתתפו: ג. פלד, מ. וילנר, מ. ארם, א. אבנרי, ט. סנהדרא, א. גולדשטיין. שר־העבודה השיב למתווכחים. הוחלט: להעביר את החוק לוועדת העבודה.
- ה. שר־העבודה י. אלון הביא לקריאה ראשונה חוק חופשה שנתית (תיקון מס' 3), תשכ"ז—1967. הוחלט: להעביר את החוק לוועדת העבודה.
- ז. א. שוסטק הגיש הצעה לסדר־היום בדבר מסירת ארמון הנציב בירושלים לרשות נציג האו"ם הגנרל אוד בול. שר־המשפטים י. ש. שפירא השיב להצעה. הוחלט: להעביר את העניין לוועדת החוץ והבטחון.
- ז. בהמשך הדיון על סקירת שר הוצר על פעולות משרדו השיב שר־הוצר י. ישעיהו־שרעבי למתווכחים.
- ישיבה קצ"ח (י"א בתמוז תשכ"ז — 19 ביולי 1967)
היו"ר — י. נבון.
א. סגן מזכיר הכנסת ח. ליאור הודיע על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.
- ב. בהמשך הדיון על סקירת שר החינוך והתרבות על פעולות משרדו השיב שר־החינוך והתרבות ז. ארן למתווכחים.
- ג. מ. פרוש הגיש הצעה לסדר־היום בדבר הפעלת אוטור בוסים ציבוריים לטיולים בשבתות. שר־התחבורה מ. כרמל השיב להצעה. י. כץ הציע להעביר את העניין לוועדה. הוחלט: להסיר את העניין מסדר־היום.
- ד. ב. אבניאל הגיש הצעה לסדר־היום בדבר ליקויים במערכת ההסברה. השר י. גלילי השיב להצעה. הוחלט: להעביר את העניין לוועדה שתקבע על־ידי ועדת הכנסת.
- ה. א. אבנרי הגיש הצעה לסדר־היום בדבר יומה ישראלית להקמת מדינה פלשתינאית בשטחים הכבושים. ד. הכהן השיב להצעה. הוחלט: להסיר את העניין מסדר־היום.